

In dit nummer:

- 215 Weg tot behoud
J. van 't Hof
- 216 Verantwoordelijkheid in
afhankelijkheid (3)
J.M. Mudde
- 218 Het was geen vetpot,
maar ze hadden aanzien
H. Algra
- 220 Evaluatie 25 jaar
Christelijke Hogeschool
De Wittenberg
J. Busstra
- 222 Een rugzak voor het leven
J.J. Lakerveld
- 224 Kerkelijke tucht
M.R. v.d. Berg
- 226 De grondslag van onze
zekerheid (4, slot)
P.J. van Kampen

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Een bleek mensbeeld

vervolgens in één adem bij. Elk mens is naar Gods beeld geschapen en dus van betekenis. Dit ongeacht zijn verstandelijke vermogens, lichamelijke staat of economische productiviteit. Elke persoon telt. Dat betekent respect voor en beschermwaardigheid van het menselijk leven. Drugsverslaafden derhalve nooit afschrijven. Als derde notie noem ik: verbondenheid tussen generaties. Wij leven hier niet alleen voor het hier en nu. Wij beheren de Schepping vandaag ook om die zo ongeschonden mogelijk door te geven aan onze (klein)kinderen.

Verbondenheid tussen generaties telt niet alleen bij het milieu. Ook bij vraagstukken van zorg, bij gezins- en familiepolitiek en bij de ruimtelijke ordening is dit een belangrijke oriëntatie. Een actueel voorbeeld. In veel kleine kernen in het Groene Hart kan niet of onvoldoende gebouwd worden voor jongeren uit de eigen gemeenschap. Zij trekken noodgedwongen weg en kunnen dus minder voor hun ouders c.q. grootouders betekenen. Daarmee wordt afbreuk gedaan aan de schakelvorming tussen de generaties, die juist in dit type leefgemeenschappen zeer intens beleefd wordt. Professionele en betaalde zorg moet dan soms in de plaats komen van vrijwillige zorg, die kinderen ter plekke handen kunnen bieden. Bij de inrichting van onze leefomgeving speelt het milieu uiteraard een belangrijke rol, maar het mag ook worden afgewogen tegen andere fundamentele noties.

Privaat domein?

Een vierde punt. Het valt op dat paars nogal sterk en eenzijdig denkt in termen van overheid- of marktsturing, dan wel van staat of individu. Men staat zeer kritisch tegenover het maatschappelijk middenveld en de eigen

taken van maatschappelijke organisaties en verbanden. Identiteitsgebonden organisaties worden door paarse politici vaak met een zekere argwaan bekeken. Godsdienst en levensovertuiging, hoort dat eigenlijk niet op het private domein van de burgers thuis? Juist die bonte verscheidenheid van leefgemeenschappen tussen overheid en burger is van onmisbare betekenis voor de kwaliteit van de samenleving en voor het overdragen van waarden en normen.

De publieke omroep wordt steeds meer de duimschroeven aangedraaid, zo lijkt het wel. Ideële omroeporganisaties als EO, NCRV en KRO krijgen het steeds moeilijker. Er is weinig oog voor de publieke waarde van sterk betrokken achterbannen en de missie van deze omroepen. Als de markt en de macht van de kijkers maar goed bediend wordt, lijkt het beslissende criterium voor (financiële) ondersteuning door de overheid te worden.

Een vijfde punt. Paars heeft daarmee ook onvoldoende antenne voor noties als verscheidenheid en pluriformiteit van de samenleving.

Maar deze kritische kanttekeningen laten onverlet dat paars ons uitdaagt. Christelijke antwoorden moeten steeds opnieuw worden geijkt aan nieuwe ontwikkelingen en nieuwe tijden. Kuiper noemde dat „in rapport met de tijd” brengen. Tijdloze antwoorden of eeuwige beginselen bestaan niet. Besef van menselijke tekort en falen geldt verder evenzeer voor christenpolitici.

In die zin zet paars ons ook tot zelfbe-zinning aan. Christelijke politiek? Ja zeker, maar het blijft een grote taak voor kleine mensen, zoals Goud-zwaard terecht heeft opmerkt.

Cees Bremmer is lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

drs. C. Bremmer, Voorschoten

X In de discussie over het drugsbeleid hekelde de bekende, aan de sociaal-democratie gelieerde socioloog, prof. Schuyt onlangs het mensbeeld dat aan het beleid van de paarse coalitie ten grondslag lag. Hij noemde dit mensbeeld bleek en schraal. Ik moest daaraan denken bij de discussie die Miriam de Rooy in dit blad over paars uitlokte. Een reactie van een christen-democratisch parlementariër mag niet uitblijven. Daarom in dit korte bestek enkele bouwstenen voor een antwoord. Ik stem overigens in met de nuchtere reactie van prof. Knol dat er geen duurzame blauwdrukken van een christelijke samenleving bestaan en dat ook niet-christenen in staat zijn tot christelijke antwoorden. Het Goede Nieuws leert ons allereerst dat mensen niet op zichzelf staan, maar in relatie tot elkaar. Mensen zijn op elkaar aangewezen, hebben elkaar nodig en zijn samen onderweg. Deze oriëntatie kan ons behoeden voor een overaccentuering van eigen belang en individuele keuze vrijheid, die zo kenmerkend is voor het neo-liberale denken. Een relationeel mensbeeld dus.

Waardigheid

Menselijke waardigheid hoort daar

Veertiendaagse uitgave van de
gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
A. Hartkamp
Drs. P.J. van Kampen
J.J. Lakerveld
Ds. J.M. Muddle
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 0513-653620
Telefax: 0513-653632.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

A. Hartkamp,
Groenord 92,
2401 AG Alphen aan den Rijn.
Telef./telefax 0172-445872.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 0180-320205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min.
f 25,- contributie op bovenstaand
gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van
abonnementen uitsluitend bij de
administratie. Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts per 31
december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot
15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 68,- per jaar of f 38,- per half jaar.
Voor studenten f 34,- per jaar.
Buitenland f 112,- per jaar of f 124,- per
luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 68 ct. per mm. bij 45 mm. breed
(excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30
uur, anderhalve week vóór
verschijningsdatum. Familieberichten
uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor
verschijning. Advertenties en
familieberichten rechtstreeks naar Nedag,
t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 0342-410760, fax 0342-492542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Opbouw wordt gedrukt op
gerecycled papier.

Dit tijdschrift wordt ten behoeve van
iedereen, die niet op de gebruikelijke
manier kan lezen, uitgegeven op
geluidscassette en/of in braille
of grootletter. Informatie en opgave:
CBB, Christelijke Bibliotheek voor
Blinden en Slechtzienden, Postbus 131,
3850 AC Ermelo, tel. 0341-551014.

ISSN 0030-3356

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van
meer dan plaatselijk belang.

Opgave: telefoon 0513-653620; tele-
fax: 0513-653632; E-mail:
kmuller@epsilon.nl

- 6 september Ontmoetingsdag van het
Gerformeerd Appèl te
Amersfoort
2 oktober Vrouwencontactdag te
Zwolle; info voor stands:
038-4531945
25 oktober Centrale Diaconale Con-
ferentie te Apeldoorn;
onderwerp: Kerk en
gevangenen
8 november Zendingsnajaarsverga-
dering Leerdam
7 maart '98 Opening Landelijke Ver-
gadering 1998

Geef ons een Dak!

Onder het motto *Geef ons een Dak!*
wil stichting *de Haven* te Den Haag uw
aandacht vragen voor het werk onder
prostituees in de Haagse binnenstad.
De stichting heeft als doel om Gods
liefde te verkondigen in woord en
daad aan mensen in de prostitutie. Zij
wordt gesteund door christelijke gere-
formeerde en Nederlands gerefor-
meerde kerken uit de regio. Omdat het
werk zich zo snel uitbreidt, is er drin-
gend behoefte aan een eigen pand. In
dit pastoraal centrum kunnen we
dagelijks prostituees ontvangen, ook
op zondag huiskamerdiensten houden,
trainingsbijeenkomsten beleggen,
prostituees tijdelijk opvangen in geval
van uittreding, en Bijbels, kleding en
administratie opslaan. Voor uw bij-
drage, die u kunt storten op gironum-
mer 7361219 t.n.v. stichting *de Haven*
in Rijswijk, zijn we u bijzonder dank-
baar. Vermeldt u dan ook even de
naam van de actie.

Oude Opbouw- nummers

Op onderstaande adressen zijn
voor de liefhebber (oude) jaar-
gangen van Opbouw (1986-1996)
te verkrijgen: Dr. P.J. Punt,
Freule van Dorthsingel 1,
2642 AX Pijnacker (tot 15 juni).
Na 1 juli: Boekdrukkersgilde 1,
3945 XT Houten.
E-mail: p.punt@voeding.tno.nl,
tel. (030)6944463

Ontvangsten boeken

Ds. K. Harmannij,

Jezus leed wat wij nu lijden

114 blz., f 19,90 ISBN 9029715006

Uitg.: Kok Voorhoeve, Kampen

T.D. Bouma, **Zicht op een spoor van licht:**

Bijbelse vroomheid in 'duistere middeleeuwen' op
aanwijzing van Jacobus Faber

Stapulensis 120 blz., f 35,- ISBN 9055601101

Uitg.: De Vuurbaak, Barneveld

C.J. Haak, **Kerkgroei... graag?!**

84 blz., f 19,75 ISBN 9055600660

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Drs. R. van den Berg,

Op de grens van religie en geloof:

Over ervaring en openbaring in deze tijd

133 blz., f 24,90 ISBN 9023903498

Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

Ds. J. Wesseling en ds. E. Brink,

Alles in Christus:

De wissel om bij Watchman Nee?

96 blz. ISBN 9050460321

Uitg. Woord en Wereld, Bedum

B. Schoon en H. Jochimsen,

Een ingrijpend gebeuren:

Het religieus-culturele karakter van techniek door
de geschiedenis heen.

51 blz., f 19,90

Instituut voor CultuurEthiek, Amersfoort

J. van der Stoep en H. Jochimsen,

Schermen met informatie:

Een cultuurfilosofische analyse van interactieve
media

53 blz., f 19,90

Instituut voor CultuurEthiek, Amersfoort

Johannes toegelicht

51 blz., f 9,50 ISBN 9061267722

Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem en Katho-
lieke Bijbelstichting, 's-Hertogenbosch

Starters Bijbel

423 blz., f 19,90 ISBN 9061265649

Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem en

Vlaams Bijbelgenootschap, Beernem

Bijbelselect, Golden Classics

343 blz., f 19,90 ISBN 9061267633

Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem en Katho-
lieke Bijbelstichting, 's-Hertogenbosch

Carl Anker Mortensen (ill.: José Pérez Mon- tero), **Mini Mike in het Nieuwe Testament**

32 blz., f 19,50 ISBN 9061265282

Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem en
Vlaams Bijbelgenootschap, Beernem

Weg tot behoud

„En het zal zijn dat ieder die de naam des Heren aanroept, behouden zal worden” (Hand. 2.21)

J. van 't Hof, Arnhem/Nijmegen

Petrus citeert op Pinksteren Joël. Joël had aangekondigd, dat bij de uitstorting van de Geest (om het Nieuw Testamentisch te zeggen) de 'gave van profetie' breed zou gaan functioneren. Toch lijkt het erop alsof er in Handelingen iets heel anders gebeurt. Niet de gave van de profetie, maar een talenwonder trekt de aandacht.

Joëls tijd

Joël treedt op in een tijd dat het geestelijk leven bij het volk op een laag pitje staat. Geestelijk gezien zijn de Israëlieten net zo helder als dronken kroeglopers. Ze moeten uit hun roes ontwaken.

Ze herkennen het optreden van de HERE niet meer. De enorme sprinkhanenplaag die het land treft, beleven ze niet als een straf van de HERE. Ze zijn veel te druk met de zorg voor hun eigen natie en droogje, voor hun eigen welvaart. Ze zijn niet meer gericht op de vervulling van de heilsprofetieën. Het zal hun tijd wel duren. Ze zijn niet op zoek naar wat God van hen vraagt of naar wat God aan het doen is.

Daarom herkennen ze Gods straffend optreden in de sprinkhanenplaag niet. Alleen Joël staat open voor God. Geleid door de Geest herkent de profeet wel hoe God aan het werk is. Het is zijn taak om het volk wakker te schudden. Met grote kracht roept Joël op tot bekering. Er wordt alarm geslagen, op de bazuin geblazen. Als het volk zich niet bekeert, zal het oordeel onafwendbaar zijn. Maar als men zich echt bekeert, als men het hart scheurt (niet alleen voor de schijn de kleren), ja dan is er nog een mogelijkheid dat God zich bekeert. Alleen dan is er een mogelijkheid dat God hen behoudt uit het komende oordeel.

De bekering is nodig met het oog op de Dag des Heren. De bekering is nodig met het oog op Gods ingrijpen in de geschiedenis. Een ingrijpen, dat gericht is op het herstel van de schepping. In dat kader staat Joëls Pinksterprofetie. God zal zijn Geest uitstorten,

zodat heel Gods volk profetisch begaafd zal zijn. Zodat zij net als Joël Gods optreden zullen herkennen, en daar hun leven naar zullen inrichten. Joël was als profeet geroepen. Als profeet herkent Hij Gods handelen in zijn eigen tijd en Gods bedoeling voor heden en toekomst. En met die kennis moet hij als profeet het volk wakker schudden uit hun roes. Hen oproepen tot bekering. Want er is maar één weg tot behoud.

Wat Gods Geest in Joël bewerkt heeft: de kennis van Gods handelen, de bekering en de verkondiging daarvan; dat zal de uitstorting van de Geest in heel het volk bewerken.

Pinksteren

Op Pinksteren zien we dat Joëls profetie vervuld wordt. Heel de gemeente slaat aan het profeteren. Zij verkondigt de grote daden die God in haar eigen

*juist wat
de samenleving
heel normaal
vindt,
wordt ...
als een roes
ontmaskerd*

tijd gedaan heeft. Zij verkondigt Jezus, de Nazoreeër. Gekruisigd, maar opgewekt, ten hemel gevaren en zittende aan de rechterhand van God.

Zij roept (net als Joël) de mensen op tot bekering. „Want het zal zijn, dat al wie de naam des Heren aanroept behouden zal worden.”

Het Pinksterfeest heeft een ontnuchterende uitwerking. Allerlei dingen die in de samenleving als heel belangrijk worden gezien: carrière, aanzien, bezit etc. die tellen opeens heel anders. We herkennen opeens de dronkenschap, die deze dingen kunnen veroorzaken, de verslavende werking. Door Pinksteren worden we ontnuchterd en beseffen we dat er maar één ding is dat telt, dat er maar één manier is waarop we behouden kunnen worden. Alleen als we de Naam des Heren aanroepen, kunnen we behouden worden uit het komende oordeel. Die boodschap moet profetisch verkondigd worden.

Profetisch, dat wil zeggen op zo'n manier dat alle mensen deze boodschap in hun eigen taal, in hun eigen cultuur helder en verstaanbaar te horen krijgen. Het talenwonder staat dus helemaal in dienst van deze profetische taak die de gemeente ontvangen heeft. Het is als het ware het onverwachte toetje op het profetische pinksterwonder. Een knipoog van God, die meer geeft dan wij verwachten.

Vandaag

Als wij in de tijd na Pinksteren met deze dingen bezig zijn, dan komen er vragen op ons af.

Zijn wij nuchter? Of laten wij ons ook dronken voeren door de welvaart, door onze carrière etc. Beseffen we echt dat er maar één naam is waardoor we behouden kunnen worden? Hebben we ons hart gescheurd? Afscheid genomen van de Mammon? En wordt ons (gemeente)leven bepaald door de profetische taak die op de Pinksterdag zo helder klonk? Zijn wij profeten die de mensen in onze omgeving oproepen om zich te bekeren?

Als wij onze profetische taak uitvoeren, dan merken we hoe belangrijk het talenwonder is.

Want velen ervaren grote moeite als zij het evangelie aan ongelovigen uit moeten leggen. Het is alsof je een andere taal spreekt! Alsof ze niet begrijpen wat je zegt! Dat geldt voor de woorden die we gebruiken maar ook voor de vormen waarin we ons geloof beleven en concreet maken. Het gebed om de werking van Heilige Geest is dan ook van groot belang. We zullen steeds op zoek moeten zijn naar woorden en vormen die in onze tijd verstaanbaar zijn. Misschien zullen er mensen zijn die zeggen dat het dan een chaos wordt. Daar moeten we niet al te bang voor zijn.

Op de Pinksterdag dacht men aan dronkenschap, maar het is het werk van de Geest. En juist wat de samenleving heel normaal vindt, wordt door Joël als een roes ontmaskerd. Het gaat erom dat wij in de kracht van de Geest steeds in alle culturen en subculturen op een heldere en verstaanbare manier kunnen duidelijk maken dat er een weg is tot behoud.

Verantwoordelijkheid in afhankelijkheid (3)

Over de omgang met bijbelse voorschriften

J.M. Mudde, Enschede

In de twee voorafgaande artikelen heb ik een beetje eenzijdig de nadruk gelegd op de verantwoordelijkheid en de bewegingsvrijheid, die we van de HERE hebben gekregen om het leven, ook het kerkelijke en christelijke leven, naar 'eigen' inzicht in te richten. Ik kan me voorstellen, dat deze benadering vragen oproept.

Allereerst natuurlijk deze: Hoe zit het nu met de concrete voorschriften in de Schriften? Bedoel je dat we die met een korreltje zout kunnen nemen? Op deze vraag hoop ik het volgende en laatste artikel van deze reeks in te gaan. Voor dat ik in staat ben deze vraag te beantwoorden moet echter eerst een ander punt uitgediept worden. Dit artikel wil ik laten zien, dat het vreemd is aan het wezen van de nieuwtestamentische ethiek om voor altijd, iedereen en overall zeer gedetailleerde en concrete regels voor te schrijven.

Grondwoorden

Graag wil ik beginnen opmerkzaam te maken op een opvallend kenmerk van de door de apostel Paulus gegeven vermaningen. Het betreft het verschil in de woorden die hij in Gal. 5 gebruikt om het begeren van het vlees en het leven door de Geest te typeren. Voor de werken van het vlees gebruikt hij een lange reeks uiterst concrete woorden: „hoerij, onreinheid, losbandigheid, afgoderij, toverij, veten, twist, afgunst, uitbarstingen van toorn, zelfzucht, tweedracht, partijschappen, nijd, dronkenschap, brasserijen en dergelijke.” (Gal. 5:19-21). Woorden waarvan de betekenis vrij klein is, omdat ze zo concreet zijn. Het zijn de direct-zichtbare uitlopers van een leven zonder God. Letten we vervolgens op de woorden waarmee hij het leven door de Geest tekent, dan staat er: „De vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedheid, trouw, zachtaardigheid, zelfbeheersing.” (Gal. 5:22). Vergelijken we deze reeks met de voorafgaande, dan mist ze de directe concreetheid van de andere uitdrukkingen. Dat wil niet

zeggen, dat de gebruikte woorden vaag zijn, want dat zijn ze bepaald niet, alleen dat ze zich in zoveel meer richtingen laten uitwerken. Dat komt omdat ze een spade dieper steken, dan de woorden die Paulus gebruikt om het leven naar het vlees te tekenen. Het zijn *grondwoorden*, woorden die aan de basis liggen van alle christelijke levenswandel, woorden die tegelijk als een zuurdesem zijn, die door heel het christelijke leven willen heenwerken. Tegenover de vele concrete en direct aanwijsbare uitingen van het vlees plaatst de apostel Paulus dus niet een reeks van vergelijkbare concrete en direct-aanwijsbare uitingen van de Geest, maar enkele grondwoorden voor het christelijke leven.¹

Veelzeggend verschil

Het verschil tussen deze twee reeksen is van belang voor het onderwerp van deze artikelenreeks. Kenmerkend voor de ethiek van het Nieuwe Testament is niet de breedte van de regelgeving, maar het werken met grondwoorden. In het Nieuwe Testament wordt het kruis van Jezus Christus met grote kracht midden in het leven geplaatst. Dat is het centrale oriëntatiepunt, het uitgangspunt, het blijvende middelpunt. Aan de voet van het kruis liggen vervolgens de grondwoorden van het leven in Christus voor het oprapen. Zij laten zich direct afleiden, uit Gods openbaring in Christus: nederigheid, vergevingsgezindheid, barmhartigheid, liefde. En uit veel meer dan deze twee – het kruis van Christus en de daaromheen geschaarde grondwoorden – bestaat de ethiek van het Nieuwe Testament niet. Zeker, we vinden ook concretisering van deze grondwoorden, bijv. in Gal. 6:1-10, en ook wordt de uitwerking van deze grondwoorden in enkele van de belangrijkste levenssferen aangeduid (Ef. 5:22-6:9 en Kol. 3:18-4:1), maar noch die concretisering, noch die uitwerkingen komen ver boven het niveau van de grondwoorden uit. Dit eigen karakter van het Nieuwe Testament valt nog meer op als we het Oude Testament erbij betrekken. Het uitgewerkte stelsel van wetten en voorschriften dat in het Oude Testament te vinden is, is het Nieuwe Testament geheel vreemd. Over het christelijke leven wordt in het

Nieuwe Testament geen breed net van voorschriften gespannen, 'slechts' dit gebeurt, dat het diep verankerd wordt in het kruis.

'Katholieke' ethiek

Naar de redenen hiervoor hoeven we niet lang te zoeken. Ten eerste móét het Nieuwe Testament krachtens het evangelie van Gods genade in Jezus Christus in de regelgeving bescheiden zijn. Zo wordt door het ontbreken van wetgeving à la het Oude Testament voorkomen, dat wij alsnog de indruk krijgen, dat het leven van een christen wél in het naleven van allerlei voorschriften en regeltjes heeft te bestaan, dankzij welke wij in een goede reuk bij God zouden komen te staan. Er is maar één manier om bij God in een goede reuk te komen staan en dat is via het offer dat hij voor de zonde bracht (zie Ef. 5:1,2). In Hem zijn en uit Hem leven, dat is voor God genoeg. Ten tweede kán het Nieuwe Testament in de regelgeving bescheiden zijn. Het klinkt heel gewaagd, maar het evangelie van Jezus Christus heeft een stelsel van wetten en regels niet nodig om haar doel in het leven van de christen te bereiken. In het kruis van de HERE Jezus Christus zit zo'n sterke, transformerende kracht, dat een ieder die zich openstelt voor de Heilige Geest, als vanzelf in een bepaalde richting geduwd wordt. Zolang we maar met elkaar in Hem blijven! Ten derde wíl het Nieuwe Testament in de regelgeving bescheiden zijn. In het Nieuwe Testament immers komt het grote plan van God met de hele wereld tot vervulling. Van een 'nationale kerk' (Israël) vindt de gigantische omslag plaats naar een wereldkerk. Om in al die verschillende culturen in te kunnen gaan, is echter een grote mate van flexibiliteit nodig. Uitgewerkte wetscomplexen en allerlei gedetailleerde voorschriften bemoeilijken die flexibiliteit in hoge mate. Om iedereen te kunnen bereiken met het evangelie moet Paulus voor allen alles kunnen worden, om in elk geval enigen te redden (1 Cor. 9:22). Door de grote nadruk op de grondwoorden is het grensoverschrijdend karakter van het Nieuwe Testament mogelijk gemaakt. Grensoverschrijdend, zowel in geografi-

sche, als in temporele zin. Een uitgewerkt stelsel van wetten en voorschriften houdt het eigenlijk alleen in een onveranderlijke situatie, waarin zowel de machtsverhoudingen als de sociale en culturele omstandigheden voor lange tijd vastliggen. Dankzij de zeer centrale plaats, die de grondwoorden aan de voet van Christus' kruis in het Nieuwe Testament gekregen hebben, heeft de nieuwtestamentische ethiek zo'n *katholiek* karakter gekregen. Katholiek in de zin van 'geldig voor allen, altijd en overal'. Met de grondwoorden voor het christelijke leven kan de kerk de wereld in, kan de kerk de eeuwen door. Het is om deze redenen, dat ik in meen te mogen zeggen, dat het vreemd is aan het wezen van de nieuwtestamentische ethiek om voor altijd, iedereen en overal zeer gedetailleerde en concrete voorschriften vast te leggen.

Te kort door de bocht?

Nu kan ik me voorstellen, dat ik voor sommigen te kort door de bocht ga. Laat ik niet heel veel schriftgegevens buiten beschouwing? Want het is toch een feit, dat er in het Nieuwe Testament vele voorschriften te vinden zijn, en dat soms zelfs hele hoofdstukken zich daarmee bezighouden (Hand. 15 en Rom. 14 bijv., en eigenlijk de hele eerste brief van Paulus aan de Corinthiërs)? Daaruit blijkt toch, dat met grondwoorden alleen niet alles gezegd is? Dit is een terechte vraag. Een nadere bestudering van de genoemde teksten bevestigt echter, dat we met die nadruk op de grondwoorden wel degelijk op de goede weg zitten. Het geval namelijk wil, dat de concrete regelingen die in bovengenoemde hoofdstukken getroffen worden, geen doel in zich zijn, maar vooral middel om de gemeente bij de grondwoorden te bewaren. Het primaat ligt bij de grondwoorden, meer dan bij de regelgeving. Neem bijvoorbeeld Hand. 15. Het geschil is gelegen in de vraag of heidenchristenen zich moeten laten besnijden en de wet van Mozes hebben te houden (zie Hand. 15:5). Op grond van de onmiskenbare werking van de Heilige Geest in de onbesneden heidenen mag hiervan volgens Petrus echter geen sprake zijn (Hand. 15:8vv). Deze woorden vinden algehele bijval, hetgeen echter niet verhindert, dat er een gewild compromis – zo noem ik het – uit de bus komt rollen, namelijk dat de heidenen, om de ergste aanstoot voor de Joden te vermijden (zie Hand. 15:21) zich hebben te onthouden van „wat door de afgoden bezoedeld is, van hoerij, van het verstikte en van het bloed.” De uitkomst van dit overleg als zodanig is

m.i. niet van eeuwigheidswaarde. Belangrijker dan de uitkomst is het principe dat zichtbaar wordt in de oplossing van het dreigende conflict: we zien hier de grondwoorden van het christelijke leven in werking. Het gaat om het bewaren van de vrede, door liefde en nederigheid.

Werken met de grondwoorden

Het primaat van de grondwoorden boven de regelgeving blijkt ook heel mooi uit bijv. 1 Cor. 8 en Rom. 14:1-15:13. Paulus had – op basis van zijn kennis (zie 1 Cor. 8:4-6 en Rom. 14:14) – iedereen, ook de zwakken, kunnen voorhouden, dat men van het eten van vlees en het houden van dagen gewoon geen punt moest maken. Een apostolisch 'Het mag!' zou een mogelijkheid zijn geweest. Dan zou hij het probleem binnen de gemeenten in de weg van de kennis hebben opgelost. Desondanks wijst de apostel Paulus een weg, die veel hoger voert, in wezen ook veel moeilijker is, en dat is de weg van de liefde, zoals die in het kruis van Christus openbaar is geworden. Waarom deze weg? „De kennis maakt opgeblazen, maar de liefde sticht.” (1 Cor. 8:1), schrijft hij. In een klimaat waarin het belang van kennis domineert, waarin op basis van die kennis heel het leven geregeld wordt middels voorschriften, lijden de liefde, de nederigheid, het geduld, kortom de grondwoorden waarom het onze HERE en Heiland allemaal te doen is, onherroepelijk een nederlaag. De wets- en rechtsgeleerden gaan het in de gemeente van Christus voor het zeggen krijgen. Het klimaat in de gemeente gaat wettisch worden, oordeliger, elkaar-de-maat-meterig. De proef op de som van de liefde wordt echter daar gegeven, waar broeders en zusters in de HERE elkaar op concrete punten niet kunnen vinden! Dan wordt de kerk teruggeworpen op de essentie van het geloof, de liefde van Jezus Christus en die gekruisigd. Ook door de concrete regelgeving van het Nieuwe Testament wordt dus bevestigd, dat de doorgaande lijn die van een blijven bij en een werken met de in Christus geopenbaarde grondwoorden is. Hoe kunnen die in de spanningen van het (kerkelijke) leven steeds weer maximaal tot hun recht komen? Dat is de vraag waarmee we de apostelen zien worstelen en met het oog hierop regelt men het leven.

Opnieuw: wijsheid!

Het is hier, dat ik een link met het vorige artikel wil slaan, door opnieuw de betekenis van de wijsheid ter sprake te bren-

gen. Om in al die verschillende situaties, in wisselende sociale en culturele omstandigheden de grondwoorden op de juiste wijze te bedienen, is een enorme wijsheid nodig. En dat is precies wat je van de regelgeving in het Nieuwe Testament kunt zeggen, dat de wijsheid er zo prachtig in schittert. Neem het voorstel dat Jakobus in Hand. 15:19-21 doet. Dat wordt ondersteund door het volgende argument: „Immers, Mozes heeft van oudsher in iedere stad, die hem prediken, daar hij elke sabbat in de synagogen wordt voorgelezen.” Dit argument ligt in de sfeer van de liefdevolle wijsheid. Het is vanwege de grote betekenis die de Joden aan juist deze verboden hechten, dat men besluit om op deze gevoelige punten geen aanstoot te geven. Zo ontziet men de Jodenchristenen en tracht men een brug naar nog onbekeerde Joden te slaan. Uit niets blijkt dat hieraan een profetische openbaring vooraf is gegaan. De wijsheid is hier in actie. De wijsheid, die overigens wel degelijk profetisch is, zodat de apostelen later kunnen zeggen dat wat besloten is de Heilige Geest en hen(!) heeft goedgedacht (Hand. 15:28vv)! Hetzelfde valt van vele regelingen te zeggen, die in 1 Cor. te vinden zijn. Goddelijke wijsheid in actie: geestelijk, steeds Gods hoge doel met de mens voor ogen, tegelijk volop rekening houdend met de gegeven historische, sociale en culturele omstandigheden. Het grote belang van de wijsheid, ook in het Nieuwe Testament. Wordt het alleen al niet hierdoor onderstreept, dat Paulus als eerste van de charismata in 1 Cor. 12:8 het spreken met wijsheid noemt? Zo laat zich de nieuwtestamentische ethiek typeren als een met wijsheid toepassen van de in Christus' kruis gegeven grondwoorden op het leven. Inderdaad, verantwoordelijkheid in afhankelijkheid.

Noot

1 Dit zien we herhaaldelijk in de brieven van Paulus. Lezen we Ef. 4:17-5:21 door, dan valt op, dat de centrale verzen waarmee Paulus – na een brede en zeer concrete tekening van de heidense levenswandel – het kenmerkende van de christelijke levenswandel aanduidt, bestaan uit grondwoorden als 'gerechtigheid en heiligheid' (4:24), vriendelijk, barmhartig, vergevend, wandelen in de liefde (4:32-5:2), goedheid, gerechtigheid en waarheid (5:9). Hetzelfde zien we in Kol. 3:5-17. In 5:9 wordt kort, maar zeer concreet neergezet waaruit een aardse gezindheid blijkt. Sommen we het tegenbeeld hiervan op, dan vallen woorden als innerlijke ontferming, goedheid, nederigheid, zachtaardigheid, elkaar verdragen en vergeven, liefde, vrede (zie vanaf 3:12). Hetzelfde nemen we waar in 1 Tím. 1. Men vergelijk :4 met :9 en 10.

Kerken weten met bijbelschoolstudent niet goed raad

Marjon Busstra, Amersfoort

De oprijlaan voert de bezoeker naar een verstillend tafereel. Een monumentaal pand midden in het bos. Onder zijn pannen is een bijbelschool gevestigd: De Wittenberg. Of zoals de officiële benaming luidt: Christelijke Hogeschool en toerustingscentrum De Wittenberg. Ze bestaat dit jaar 25 jaar. Een hoogtepunt dat op verschillende manieren wordt gevierd. Een blik in het heden en verleden.

Het is er stil. Alleen het geknerp van de kiezels getuigt van enig leven op het terrein. Het imposante gebouw zou een rusthuis kunnen zijn of een klooster. Maar geen bijbelschool. Toch vonden en vinden tientallen jonge en oudere mensen hier een plek waar ze in Gods dienst geschoold worden. Jan Willem Bakker (43) en Else

Er was behoefte aan mensen die toegerust waren om praktisch kerkelijk werk te verrichten

Doornbos (22) zijn twee van hen. Jan Willem bezocht de Wittenberg toen het nog als Reformatorische Bijbelschool (RBS) in één lokaal gevestigd was. Dat was in 1972.

„De organisatie was simpel en ongecompliceerd. Er was eigenlijk vaker sprake van improvisatie dan van organisatie. Het was ook allemaal Pro Deo-werk.

Het gebeurde regelmatig dat op korte termijn ergens nog een docent vandaan gesleept moest worden. Pieter van Kampen was toen als adjunct-directeur echt de 'bezemwagen van het middenveld'. Hij vertegenwoordigde de school in optima-forma.”

Kortom: Er was geen masterplan, maar het liep altijd.

Achtergronden

Spoedig verhuisde de school naar de Parklaan.

Jan Willem: „Je vond er duidelijk de sfeer van Youth for Christ terug; niet zo strak georganiseerd. De schoolcultuur werd bepaald door de verschillende achtergronden van de studenten. De meesten kwamen uit de gereformeerde hoek, maar toch had je toen ook al een splitsing tussen studenten die geestelijk reformatorisch en studenten die evangelisch georiënteerd waren. Er was geen sprake van een stammenstrijd. Het waren gewoon twee stromingen.”

Else vindt dat juist het unieke van de Wittenberg: „Je ontmoet allerlei mensen. Je zit met ze in één klas en kunt op een normale manier met ze praten. Ook als het bijvoorbeeld over volwassen- of kinderdoop gaat.”

Momenteel zit Else in het tweede jaar van de opleiding Godsdienst-Pastoraal werk. Ze volgt dit jaar voor het eerst de lessen aan de Hogeschool De Vijverberg in Ede.

In het kader van een nauwere samenwerking tussen beide scholen loopt sinds september 1996 het merendeel van de Wittenbergstudenten in Ede rond.

Afgestudeerde predikant

De opleiding van Jan Willem duurde drie jaar. Het ontstaan van de bijbelschool paste volgens Jan Willem bij die tijd: „Overal in Europa verzezen bijbelscholen. Er was behoefte aan mensen die toegerust waren om praktisch kerkelijk werk te verrichten of om binnen interkerkelijke organisaties te opereren. Je kreeg tijdens de opleiding veel bijbelse vakken, gericht op het werken aan de basis.”

De Wittenberg, sinds 1980 gevestigd in de huidige locatie aan de Krakelingweg, leidt op voor allerlei functies binnen de kerk, zoals evangelisatie- en jeugdwerk.

Jan Willem merkte dat het aantal geschikte functies in de praktijk tegen-

viel: „Je werd opgeleid voor iets dat niet bestond. Binnen de kerken gebeurde wel van alles op het gebied van evangelisatie, pastoraal werk en jeugdwerk. Maar kerken gaven de voorkeur aan mensen met een theologische achtergrond.” Liever een afge-

Zo'n zevenhonderd studenten passeerde de afgelopen 25 jaar de deuren van de Wittenberg. Ze zijn afkomstig uit diverse Gereformeerde kerken, maar ook uit de zogenaamde vrije groepen en andere gemeenschappen.

De school is bedoeld voor de vorming van een middenkader voor de dienst aan kerk en samenleving.

Verschillende oud-studenten vonden een plek in één van de christelijke organisaties, kerken, zendingsorganisaties of instanties voor ontwikkelingssamenwerking. Over de naam zegt de schoolleiding het volgende: „De naam Wittenberg heeft alles te maken met de Reformatie: de teruggave van de Bijbel aan heel het volk, de vernieuwing van kerk en samenleving door de bevrijdende boodschap van het Evangelie.”

Om dat te bereiken zijn er vier opleidingen in het leven geroepen:

- de vierjarige HBO-opleiding voor godsdienstonderwijs, kerkelijk en missionair werk
- de eenjarige Bijbelschool; je beroep combineren met missionair of diaconaal werk
- het Opleidingsjaar Zending & Evangelisatie; praktisch christen-zijn in deze wereld
- de Korte Cursussen; praktische toerusting voor gemeenteleden.

De school is door de overheid erkend, maar bestaat van giften.

Voor meer informatie:

030 – 69 24 166

studeerde predikant dan een bijbelschoolstudent.

Else laat weten dat het nu anders is. Wittenbergverlaters zijn wel nodig, meent ze, „alleen er spelen een paar problemen. Kerken hebben over het algemeen weinig geld. Bovendien vragen ze zich af waar ze een bijbelschoolstudent kunnen inzetten. Dat komt omdat kerken slecht handen en voeten aan het kerkenwerk weten te geven. Gelukkig wordt het wat beter. Alle vierdejaars studenten van het vorige cursusjaar hebben een plekje gevonden.”

Of ze ook bij de Nederlands Gereformeerde kerken terecht konden, weet Else niet.

Wel is het zo dat sommige Nederlands Gereformeerde kerken een pastoraal medewerker in dienst hebben, zoals bijvoorbeeld in Utrecht.

Zaterdagbaantje

Wittenbergstudenten in Zeist studeren niet alleen op school, ze wonen er ook. Ze vormen een leefgemeenschap. Else maakte het eerste jaar van haar opleiding deel uit van het Wittenberger 'samenlevingsverband'. Voor het tweede studiejaar verhuisde ze naar Ede. Daar bewoont ze nu een flatje met nog twee andere 'Wittenbergers'.

Dat is wel even wat anders dan met alle studenten wonen en studeren onder één dak.

Soms verlangt Else terug naar het sfeervolle gebouw in Zeist: „Ik zou zo terug willen naar de kleinere groepen studenten en de manier van omgaan met elkaar. Dat is hier in Ede toch heel anders. Iedereen gaat na de les naar huis. Er is geen sfeer. Aan de andere kant was die leefgemeenschap ook niet alles hoor. Daar had ik niet nog eens drie jaar in willen zitten. 't Is toch een eilandje waar je op leeft. De Wittenberg zit in een heel apart gebouw in het bos. Je bent er veel bezig met de Bijbel, je leeft en werkt onder christenen en je ziet maar weinig van hoe het anders kan. Natuurlijk ligt het ook wel een beetje aan jezelf. Ik had een zaterdagbaantje en dat beviel me prima. Op zo'n moment keer je weer even terug naar de wereld.”

Het wonen in de leefgemeenschap heeft Else wel dingen geleerd: „Je kunt er geen rol spelen. Dat houdt je niet vol. Je zit dag en nacht bij elkaar en je kunt dus alleen maar jezelf zijn. Zo kun je tijden naast iemand zitten

zonder iets te zeggen. Het is eigenlijk je thuis.”

Kompas

Voor Jan Willem was de overgang van school naar 'de wereld' niet zo groot. Hij maakte tijdens zijn Wittenbergperiode geen deel uit van de woongemeenschap, omdat die toen simpelweg nog niet bestond.

Momenteel zit de ex-bijbelschoolstudent als antropoloog in de 'heidense sector', zoals hij het zelf noemt. En nog steeds teert hij op Wittenbergervaringen: „Het heeft me een basis en kompas gegeven voor mijn studie en bij het doen van wetenschappelijk

*Er werd ook
aan je eigen
persoonlijkheid
gewerkt*

werk. Binnen de antropologie moest ik bijvoorbeeld een studie naar verschillende godsdiensten en verklaringskaders doen. Daarin wordt geen rekening met de echte geestelijke werkelijkheid, zoals wij die kennen, gehouden. En dan kijk je er toch anders tegenaan.”

Ondanks het feit dat Else nog op de Wittenberg zit, kan ze zich bij het verhaal van Jan Willem wel iets voorstellen: „Je leert hier hoe je omgaat met je geloof. Tijdens een les kan ik soms echt aangesproken zijn door iets; iets uit de Bijbel. Je merkt dat het echt wat in je leven te zeggen heeft.”

„Waar ik ook wel aan denk dat zijn de Opbouw-avonden. Een keer per maand kwamen we als studenten en staf bij elkaar voor bijbelstudie, om samen te bidden en te zingen. De opleiding was soms best theoretisch en dan is het fijn dat je ook zulke avonden hebt,” blikt Else terug.

Excentrieke dame

Jan Willem: „Een duidelijke meerwaarde van de Wittenberg vond ik ook de persoonlijke betrokkenheid van docenten. Zij vonden het lesgeven over het algemeen heel leuk om te doen. Er werd ook aan je eigen persoonlijkheid gewerkt. Vaak onbedoeld werd je met jezelf geconfronteerd.” Hij herinnert zich een docente, 'een hele excentrieke dame'. Tijdens het voordragen van een preek over Romeinen 8 – preken maken en houden werd ook geoefend – onderbrak ze hem al na de eerste zinnen:

„Neem geen onderwerp dat niet bij je past”, zei ze. En hij kon gaan zitten.

„Zij kon zien of je een eenheid vormde met de boodschap die je bracht. Of die gedragen werd door je persoonlijkheid. Dat is namelijk van groot belang bij het maken en houden van een preek”, aldus Jan Willem.

Niet alleen hij, maar ook Else is enthousiast over de mensen die de school bevolken: „De sfeer trekt toch een bepaald soort mensen aan: unieke mensen, gekke mensen, leuke mensen, bijzondere mensen. Mensen waar je een plaatje bij hebt, die je niet snel vergeet.”

NGK op Internet

Vanuit de Commissie voor Contact en Samenspreking met andere kerken wordt gewerkt aan de voorbereiding van een *site* op Internet met informatie over onze kerken. De basis daarvoor wordt gevormd door een bijgewerkte versie van de brochure 'de Nederlands Gereformeerde Kerken'.

Tegelijk biedt het medium natuurlijk geheel eigen mogelijkheden. Zo kunnen er eenvoudig *links*, verbindingen, worden gelegd naar bestaande informatie over plaatselijke kerken. Bekend is, dat de kerk van Utrecht een eigen *site* op Internet heeft. Maar misschien valt er wel meer te melden.

Daarnaast wordt op de pagina over *zending* bericht over het zendingswerk van onze kerken. De Commissie zou daar, door middel van *links*, graag ook informatie weergeven over leden van onze kerken die door een eigen thuisfront of een plaatselijke kerk zijn uitgezonden. Graag horen we: de naam van betrokkene, de kerkelijke thuisbasis, eventueel de uitzendende organisatie, en een korte beschrijving van het werk. De laatste twee onderdelen van de gevraagde informatie kunnen dus bestaan uit een URL (internetadres) waarop de informatie beschikbaar is. Maar ook voor traditionele informatie wordt plaats gemaakt...

Reacties kunt u sturen naar ds. Willem Smouter, Mecklenburgstraat 36, 3621 GP Breukelen, fax 0346-265960.

Maar respons naar wsmout@kno-ware.nl blijft natuurlijk meer in stijl.

Een rugzak voor het leven

J.J. Lakerveld, Emmeloord

Al is het misschien geen literatuur van de bovenste plank, *De Rugzak* van Joke Verweerd is wel een prachtige, echt christelijke roman op een veel hoger niveau dan veel boeken die dat predikaat meekrijgen.

Het boek snijdt in een boeiend verhaal problemen aan die eigentijds en maar al te herkenbaar zijn: Het geeft een beeld van een mislukt huwelijk en een worsteling met God die dit alles heeft laten gebeuren.

Trekt God Zich wel iets van mijn ellende aan? Waarom luistert Hij niet als ik Hem vraag mijn huwelijk te redden? Welke rol speelt mijn eigen schuldigheid daarin mee?

Joggen als uitweg

Jiska Uitenbogert is nadat haar man Wiebe bij een auto-ongeluk omgekomen is de stad en alles wat met haar mislukte huwelijk te maken heeft, ontvlucht. Ze heeft een baan aangenomen aan een dorpsbasisschool waar ze kleuters les geeft. Ze voelt zich schuldig aan de dood van Wiebe. Ze schermst zich af tegen alles wat aan haar vroegere leven herinnert, ze ontloopt het heel letterlijk door te gaan joggen als het haar te veel wordt en om te protesteren tegen haar angstgevoel. Daarnaast vindt ze een uitweg in het vouwen van kunstige origami-figuren.

Er komt een barst in haar zorgvuldig opgebouwde nieuwe leven door de komst van een stagiaire, Femke Buurmans, die nog bij haar vader Lieven woont en samen met hem haar eigen last te dragen heeft in een gevecht om het leven van haar moeder. Die ligt al maanden in coma in het ziekenhuis en teert langzaam aan weg. Femke en haar vader blijken ook bij het ongeluk van Wiebe betrokken te zijn. De lezer heeft dat met Jiska al vrij snel door, Femke en Lieven komen dat pas aan het eind van het boek te weten op een heel originele manier overigens.

Negatief beeld

De komst van Femke brengt een reeks gebeurtenissen op gang die Jiska dwingen toch haar verleden onder ogen te zien en zo te gaan te

verwerken. De dood en de begrafenis van Jet, Femkes moeder roepen de herinnering op aan de dood en begrafenis van Wiebe. Ook de relatie van haar tegenwoordige hoofd Otto en zijn vrouw en de ontluikende liefde van Femke voor een collega confronteren haar met haar eigen huwelijk. Het levert het negatieve beeld op van haar falen ten opzichte van Wiebe en van zichzelf. Hij was een autoritaire figuur die zijn vrouw ingepast had in zijn leven dat hij zelf geheel uitstippelde; ze kreeg ruimte voor zover het paste in zijn plaatje. Zelfs in haar werk was dat zo, want ze gaf les op de school waar Wiebe directeur was. Door onvoldoende tegenspel is ze overigens mede schuldig aan zijn scheefgroei. Maar er moet heel wat gebeuren voor ze dat inziet.

Gevecht met God

De verwerking van haar verleden is tegelijkertijd een gevecht met God. Hij heeft voor haar afgedaan. Bidden kan ze na het ongeluk niet meer; hooguit schreeuwen van onmacht tegen het onbegrijpelijke spel van het lot, „waarin iemand de pionnen heeft verzet”. Als God zo was, als ze Hem had leren kennen, was dit alles niet gebeurd. „Het was of Hij om haar gelachen had, toen ze Hem trouwde.” Ze had tegen de klippen op gebeden of Hij haar tekort wilde opheffen. Tevergeefs, Hij was ver en onbenaderbaar gebleken. Steeds was ze vredestitcher geweest in haar huwelijk. Ze had God toegescreeuwd: „Waar was U nu? U had toch een belofte voor vredestitchers?” Er was geen antwoord gekomen; God had zich teruggetrokken.

Wat zit er in die rugzak?

Lieven heeft zijn eigen strijd te voeren. Zonder zijn vrouw heeft het leven voor hem geen zin; hij moet met haar kunnen delen. Machteloos moet hij toezien hoe zijn vrouw wegteert. Om toch iets van haar vast te houden koopt hij

Joke Verweerd De rugzak Roman

Boekencentrum

een boerderij in het dorp waar Femke stage loopt. Als kind heeft Jet daar gewoond en genoten. Ze was een buitenmens. Is het toeval dat ze juist daar terecht komen?

De gave liefde tussen Femke en Erik Visser zorgt voor evenwicht in de roman. Jiska zegt er later van: „Mooi als twee mensen het beste uit elkaar weten te halen. Zo moet God het bedoeld hebben.”

Voor de ouderavond van de school schrijven Erik en Femke samen een musical: *Wat zit er in die rugzak?* Over de bagage die je winnen en verliezen moet op je reis door de wereld. Jiska ziet de rugzak meteen als symbool voor alles wat je meesleept in je leven. Haar rugzak is zo vol dat hij bijna niet te tillen is.

Het stuk is „voor kinderen een spel, voor ouderen een spiegel”.

Duidelijkheid

Het verhaal zit goed in elkaar.

Bepaalde dingen voel je aankomen, ze zijn voorspelbaar, maar de schrijfster doseert de gegevens goed, je blijft nieuwsgierig naar de ontknopning, die overigens alleen maar gesuggereerd wordt: Hij valt voorbij het eind

van de roman. Maar dan is er voor Jiska wel duidelijkheid gekomen. Het is uitgerekend Otto, haar tegenwoordige directeur, aan wie ze een geweldige hekel heeft, omdat hij net zo is als Wiebe, die haar zonder dat hij het weet, op het goede spoor zet door het bijbelgedeelte dat hij leest aan het begin van de ouderavond en een zinsnede uit zijn gebed. En het is Femke die Jiska op een hardhandige manier duidelijk maakt hoe het met haar schuld zit en hoe ze daar mee om moet gaan. „Wat denk jij raar van God. Je koestert je schuld. Denk maar niet dat ik je zielig vind. God zit niet op aflossing te wachten, maar op een bekentenis. Dan kan Hij daar vergeving tegenover zetten.” Dus toch een christelijke bekeringsroman? Geen goedkope in elk geval. Meer dan een begin is er niet. Jiska kan weer bidden en ze herkent in haar situatie iets van Gods leiding.

Knappe opbouw

De roman leest vlot, de schrijfster heeft een groot inlevingsvermogen en weet daardoor zowel situaties als personen levensecht neer te zetten. Ook de opbouw is knap: alle verhaaldegevens spelen een rol in het geheel. Denk aan de musical waarvan de inhoud naadloos aansluit op het hoofdthema van het boek, de problemen van de hoofdpersonen. De verschillende aspecten van het joggen en het origama zijn volledig in het verhaal geïntegreerd.

Zwakke punten

Jammer is het daarom dat het boek ook uitgesproken zwakke kanten heeft: de schrijfster glijdt soms af naar het niveau van de streekroman als ze in haar beschrijvingen veel te veel details geeft. Ik denk met name aan bijzonderheden van het 'kleuterbedrijf', maar het komt vaker voor. Ook met het karakter van Wiebe heb ik moeite: hij komt wel erg negatief uit de verf; de enige nuancering die aangebracht wordt, is dat hij voor zijn werk goed is, maar dat kun je van een robot ook

zeggen. En misschien is Femke te mooi getekend. Naast Jiska maakt zij in elk geval de meeste indruk. Ze is een sterke persoonlijkheid: eerlijk, kritisch, ze zegt wat ze denkt en sluit geen compromissen uit gemakzucht. Ze heeft een geweldig positieve invloed op haar omgeving, haar vader en Jiska.

En is wel erg wijs voor haar leeftijd: „Niet zeggen dat je ongelukkig bent, is je geluk liegen”. Erik moet haar offi-

Geen literatuur van de bovenste plank, maar wel een christelijke roman met heel sterke kanten

ciel vragen, want ze wil weten wat hij géven en wat hij hebben wil. Jammer vind ik ook dat het perspectief bij verschillende personen ligt, dat wil zeggen, dat je verschillende verhaalfiguren van binnen uit kent. In dat opzicht was Joke Verweerd's eerste roman *De wintertuin* sterker.

Wie vindt dat de ontmoeting tussen Jiska en Femke te toevallig is, wordt door de schrijfster teruggefloten: Binnen het kader van het boek kan dit alleen maar de leiding van God zijn.

Spiegel

Geen literatuur van de bovenste plank, schreef ik aan het begin, maar wel een christelijke roman met heel sterke kanten, die het lezen meer dan waard is. Die de lezer een spiegel voor houdt, kernachtig verwoord in het musicalrefrein:

„Draag niet teveel, til niet te licht,
je bent in wankel evenwicht.”

n.a.v. Joke Verweerd, *De rugzak*.
Boekencentrum, Zoetermeer, 1997.
Prijis f 27,50

Noot:

1 Verfilmd en door de EO-televisie uitgezonden.

Joke Verweerd-Speksnijder (* 1954) woont in Woubrugge en debuteerde in 1983 met *Immanuël*, een bundel gedichten. Ze publiceerde sindsdien diverse dicht- en verhalenbundels, een kinderboek en de romans *De wintertuin* (1995) en *De rugzak* (1997). Van beide romans verscheen al een derde druk. De verfilming van *De wintertuin*, waarvoor ze zelf het scenario schreef, heeft in 1996 een internationale prijs gewonnen. Momenteel werkt ze aan films voor de EO en aan een grote dramaserie onder begeleiding van ID-tv.

Kort commentaar

Er is een flinke stapel boeken die ik heb gelezen, maar waarvoor ik niet al te veel plaats in Opbouw wil vragen. Daarom beperk ik me tot een kort commentaar.

Een Joods gezin in onderduik is een verslag in dagboekvorm van wat twee Joodse broers tijdens hun onderduikperiodes meemaakten. Voor de spanning hoeft u dit boek niet te lezen; het is een menselijk document, een verslag van ervaringen en gevoelens. Het taalgebruik doet wat onbeholpen aan; het is eigenlijk vrijwel letterlijk vertaald jiddisch waardoor onnederlandse zinsconstructies ontstaan. Maar dat verhoogt het documentkarakter van het boek. De schrijver, Salomon Silber, toont zijn dankbaarheid voor de naastenliefde die christenen hebben getoond en hij komt onder de indruk van het geloof dat zwakke mensen tot daden van opoffering brengt. Uitgegeven door Kok, Kampen. Prijs f 27,50.

De hertog van Egypte geschreven door Margriet de Moor, wordt door de ene criticus geprezen en door de andere als zwak bestempeld. Het boek zou een kaderroman genoemd kunnen worden: een aantal verhalen, hoofdzakelijk belevenissen van zigeuners, is in een bepaald kader bijeen gebracht. En juist daar ligt het heel bijzondere; ik denk dat leerlingen het uitstekend kunnen gebruiken voor hun examenlijst. Dan moeten zij wel vooral studie maken van het perspectief, d.w.z.: wie is nou eigenlijk de verteller? Als leraar zou ik het boek beslist aanbevelen. Uitgever: Querido, Amsterdam. Prijs paperback f 39,90; gebonden f 54,90.

Het bureau, geschreven door J.J. Voskuil, moet een serie van zeven romans worden! Het eerste deel, Meneer Beerta, heb ik gelezen. Het tweede deel, Vuile handen, heb ik doorgenomen en aan het derde deel, Plankton, zal ik vermoedelijk niet meer beginnen. 'Het Bureau' is een wetenschappelijk instituut, waar mensen zich bezig houden met zaken die nauwelijks zinvol lijken. Uitvoerig, gedetailleerd, maken wij kennis met die mensen, met hun prettige en hun onprettige eigenschappen, het verhaal kabbelt in een gezapig tempo voort en er is geen enkel moment waarbij je van spanning de adem inhoudt. En toch had dat eerste deel iets waardoor ik het telkens weer oppakte om verder te lezen. Maar zeven delen, nee, dat is me teveel. Elk deel omvat ongeveer 700 bladzijden. De uitgever is Van Oorschot en de prijs varieert van f 59,- tot f 69,-.

De rugzak werd geschreven door Joke Verweerd. Welke ballast sjuuwt een mens in zijn leven niet allemaal met zich mee? Ziedaar de verklaring van de titel. Vermoedelijk zullen sommige modern ingestelde lezers waardering voor het boek hebben. Naar mijn smaak wordt er te veel in getobd over het feit dat bepaalde mannen te dominant zijn en ook speelt het toeval een zo grote rol dat de geloofwaardigheid van het geheel eronder te lijden heeft. Uitgever: Boekencentrum. Prijs f 27,50.

T. Hoekstra, Zwolle

Kerkelijke tucht

M.R. van den Berg, Groningen

Voorzover we van vrijgemaakte afkomst zijn, hebben we vaak traumatische ervaringen met betrekking tot kerkelijke tucht opgedaan. Wij hebben daar trouwens niet het patent op. Ook in Pinkstergemeenten kan men soms heel rigoureus tewerk gaan. En bij de Dopersen uit de 16e en 17e eeuw was het helemaal raak. Die bleven elkaar maar uitzuiveren en vielen zo uiteen in talloze splintergroepjes. Daarachter zat het verlangen naar een zuivere, levende, volmaakte gemeente zonder vlek of rimpel, naar een gemeente waarin geen plaats was voor zondaars, naar een paradijs zonder zonde.

Verlangen naar een zuivere gemeente

Wie zou daar niet naar verlangen? Het is immers een prachtige droom: een gemeente waaraan niets mankeert, waar iedereen gegrepen is door het evangelie en met heel zijn hart Christus volgt, waar niemand het Woord van God naast zich neerlegt en doet wat hij zelf wil, waar de zonde geen voet aan de grond krijgt en niemand aan de rand leeft. Naar zo'n gemeente kun je verlangen. Wat zou het geweldig zijn als de gemeente waarvan je lid bent, dat beeld vertoonde. De Dopersen joegen dat ideaalbeeld na. Dat deden ze heel rigoureus en radicaal. Iedereen die – hoe dan ook – dit beeld verstoorde, werd buitengesloten. Soms bleef er niet meer over dan een groepje van vijf mensen, dat de zuivere gemeente claimde te zijn. Totdat bleek dat ook binnen dat groepje nog weer gezuiverd moest worden. Natuurlijk was dat een karikaturale ontwikkeling. Maar ook in de vrijgemaakte kerken hebben we er iets van geproefd en aan den lijve ondervonden. Dat heeft ons schichtig gemaakt, zodat we eigenlijk niets meer van kerkelijke tucht willen weten. Het is een heet hangijzer geworden. We zitten ermee in onze maag. In 1985 is op de conferentie van Ned. Geref. predikanten over dit onderwerp gesproken en ook daar bleek die verlegenheid. Kerkelijke tucht zoals we die in het verleden kenden, wil nie-

mand meer. Maar over de vraag hoe het dan wel moet, bestond geen eenstemmigheid. Hoe maak je uit wanneer er wel tuchtmaatregelen genomen moeten worden en wanneer niet? Of moet je het maar helemaal vergeten.

Dat zijn de vragen waarmee we vandaag in onze kerken zitten – en niet alleen in de onze. In het Nederlands Dagblad van 21-2-1997 stond een artikel, waarin vermeld werd dat de klas-sis Rotterdam van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) heeft geconstateerd, dat de gereformeerde regels voor censuur niet is toegesneden op het nieuwe type randkerkelijke en dat toepassing ervan weinig vruchtbaar lijkt. We kunnen zonder meer stellen dat de kerkelijke tucht problematisch geworden is. Geeft het Nieuwe Testament ons aanwijzingen? Laten we het eens opslaan.

Bijltjesdag

We beginnen bij Johannes de Doper. Hij staat bekend als een boetgezant, een rasechte boeteprediker. Toch is dat eigenlijk geen goede typering van

*dat de
kerkelijke tucht
problematisch
geworden is*

hem. Het hart van Johannes' prediking en optreden was niet boete ter wille van de boete, maar Gods heil. Johannes predikt het komende heil des Heren, het koninkrijk der hemelen dat voor de deur staat. En daarom – omdat dit heil op het punt staat te komen – moet het volk zich bekeren (Luc. 3:3-17). Want Gods heil is geen confetti of suikergoed. Voor wie weigert zich op Gods heil af te stemmen, is dat heil als een verzengende bliksem en een alles ontwortelende storm. Het heil laten komen zonder je erop te oriënteren, betekent je ondergang. Daarom roept Johannes op tot boete en bekering. Wie denkt dat daarvoor geen aanleiding is, omdat hij – ongeacht zijn levensstijl – toch wel bij God hoort vanwege zijn afstamming en dat een oriëntatie op het heil en het voortbrengen van vruchten der bekering niet nodig zijn, vergist zich op een fatale wijze. Voor hem komt het heil als een flitsende bijl, die dorre, vruch-

teloze bomen omhakt. Johannes kondigt de komst aan van het grootste heil dat God kon schenken, namelijk van de Messias. Maar die komt niet als een beminnelijke suikeroom, die links en rechts met geld en geschenken smijt, maar met de wan in zijn hand. Hij zal het kaf van het koren scheiden en het verbranden met onuitblusbaar vuur.

Op die manier komt het heil. Want het gaat om een zuivere gemeente, waar geen plaats is voor alles wat aan die zuiverheid afbreuk doet. Bekeer je, zegt Johannes. Want bomen zonder vrucht worden er niet geduld. Kaf hoort er niet thuis. Dat kan niet bestaan, geen stand houden, in de aanwezigheid van het heil.

Genezend en helend

Dat was de boodschap van Johannes. En dan komt de Messias, Jezus, die volgens Johannes prediking alles en iedereen wiens leven voor God vruchteloos en steriel is, zou wegbezemen en die een grote allesomvattende zuivering zou voltrekken. Johannes, die inmiddels zelf gevangen genomen is door Herodes, heeft daar met spanning naar uitgezien. Hij hunkerde ernaar en zag uit naar een gemeente, waar eindelijk schoon schip was gemaakt.

Maar er gebeurt van dat alles niets. Nergens flikkert die bijl in het zonlicht. Nergens wordt een boom omgehakt. Nergens wordt kaf op een hoop geveegd en in brand gestoken. Jezus wervelt niet als een stormwind door Palestina om er alles weg te blazen wat niet deugt. Geen sprake van. Hij is barmhartig en vol mededogen. Genezend en helend gaat Hij rond. Hij is vol aandacht voor het gekneusde, geschonden en verwrongen leven. Dat is natuurlijk prachtig. Maar degenen die al die ellende tweeweg brengen, de bikkelharde onderdrukkers, die alleen maar aan eigen belang denken, laat Hij ongemoeid. Die bliksemt Hij niet weg.

Johannes is daar helemaal ontdaan van. Hij heeft de boodschap van God toch zo ondubbelzinnig doorgegeven. Aan die boodschap twijfelt Johannes niet. Het gaat God om een zuivere kerk. De dorsvloer zal van kaf gezuiverd worden door de Messias. Dat staat als een paal boven water en valt eenvoudig niet te betwijfelen. Maar wat wel aan twijfel onderhevig is, is de

identiteit van de Messias. Is Jezus van Nazareth wel degene die komen zou? Daar begint Johannes vraagtekens bij te zetten. En vanuit de gevangenis laat hij Jezus vragen: bent U het wel? Uw optreden is zo anders dan ik heb aangekondigd. Ik herken daarin niets van de grote zuivering. Bent U wel degene voor wie ik U hield?

In het antwoord dat Jezus op die vraag geeft, laat Hij duidelijk doorschemeren dat Hij inderdaad de door Johannes aangekondigde Messias is. Dat onderbouwt Hij door te verwijzen naar wat Hij doet: zieken genezen, doden opwekken, aan armen het evangelie verkondigen. In heel zijn antwoord verwijst hij nergens naar het omhakken van bomen en het verbranden van kaf. Hij rept met geen woord over de grote zuivering. Die komt helemaal niet in het blikveld.

Dat is heel opvallend. Het roept ook vragen op: hoe zit dat nu met die grote zuivering? Waarom doet Jezus daar niets aan? Heeft Johannes er dan toch naast gezeten met de aankondiging ervan? Kwam daarin misschien niet God zelf maar Johannes' eigen verlangen naar een zuivere gemeente aan het woord? We laten die vragen nog even rusten en richten ons eerst op een ander gedeelte uit de evangeliën, namelijk op het verhaal van Jezus en de vrouw die op overspel betrap was (Joh. 8:1-11).'

Wie van u zonder zonde is

Het verhaal is bekend. De joodse leiders brengen het meisje bij Jezus en confronteren Hem met de eis der wet. Ze willen wel eens horen hoe Hij er tegenover staat. Hun eigenlijke drijfveer daarbij is niet zozeer het verlangen naar een zuivere gemeente als wel het ontlokken van een onvoorzichtige uitspraak aan Jezus, waarop ze Hem kunnen pakken. Ze zijn ook niet geïnteresseerd in zijn opvatting. Ze hopen alleen maar een stok in handen te krijgen, waarmee ze Hem kunnen slaan. Maar voor ons is Jezus' antwoord belangrijk om te weten te komen hoe Hij tegenover het ideaal van de zuivere gemeente stond. De Farizeeërs en schriftgeleerden namen een duidelijk standpunt in: tollenaars, hoeren en zondaars schreven ze af. Die konden er niet bij horen. Zo hanteerden ze bijvoorbeeld de ban, de uitsluiting uit de synagoge, in het geval van de blindgeborene die door Jezus was genezen. En het verhaal uit Joh. 8 suggereert, dat zij op het standpunt stonden, dat het overspelige meisje inderdaad gestenigd moest

worden. Zo waren de regels immers. Daar moet je je aan houden, want anders wordt het een chaos. De gemeente moet vrijgehouden worden van zondaars.

Jezus reageert door te zeggen: wie van u zonder zonde is, werpe de eerste steen. Daar hebben ze niet van terug en een voor een druipen ze stiltes af.

Nou, dat kunnen we begrijpen. De rabbiën hadden allerlei slimme oefjes uitgedokterd, waardoor mannen slippertjes konden maken zonder daardoor in de beklagdenbank te komen. Maar in hun hart wisten ze natuurlijk best dat dat niet in de haak was. Dat zij er vandoor gaan en dat niet een van hen een steen durft op te pakken, verbaast ons dan ook niet. Ze

Waar blijft het omhakken van de bomen en het verbranden van het kaf?

hebben eenvoudig het morele recht niet dat meisje te stenigen.

Vreemd en opvallend

Maar er is er één die wel zonder zonde is: Jezus zelf. Hij is de zonde-loze. Hij heeft het volste recht die vrouw te stenigen. Maar Hij doet het ook niet. Hij bukt zich wel, maar alleen om met zijn vinger in het zand te schrijven en niet om een steen op te pakken.

Omdat wij dit verhaal al zolang kennen, kijken we daar niet meer zo van op, maar merkwaardig is het natuurlijk wel. Hier staat de Enige die het recht heeft zondaars te veroordelen, buiten te sluiten en te stenigen. Dat was ook precies wat Hij zou doen, had Johannes geprofeteerd: omhakken en verbranden zou Hij ze. En je zou denken: hier is nu een geschikt moment om daarmee te beginnen. Nu kan er een begin gemaakt worden met de grote zuivering. Maar er gebeurt niets in die richting. Jezus richt zich op, niet om een steen te gooien, maar om te zeggen: heeft niemand je veroordeeld? Ook Ik veroordeel je niet.

Dat is vreemd en opvallend. En de vragen dringen zich op: hoe zit het dan met die grote zuivering? Is Jezus niet geïnteresseerd in een zuivere gemeente? Waar blijft het omhakken van de bomen en het verbranden van het kaf? Wat speelt hier? Opnieuw laten we deze vragen nog even voor

wat ze zijn en richten we onze aandacht eerst op nog een ander gedeelte uit de evangeliën: de gelijkenis van het onkruid tussen de tarwe, door Jezus zelf verteld en uitgelegd (Matth. 13:24-30,36-43). Daarover de volgende keer.

Noot:

1 Uit het feit dat de Farizeeërs en schriftgeleerden steniging als straf noemen, kunnen we afleiden dat het om een verloofd meisje gaat. Volgens de mozaïsche wetten moesten die in geval van overspel namelijk ter dood gebracht worden door steniging. De rabbiën hadden voorgeschreven dat getrouwde vrouwen die op overspel betrap werden, gedood werden door wurging.

Kruimpels van de tafel

Spoorloos

Als je langs het strand loopt, binnen de vloedlijn, zijn de afdraken van je voeten duidelijk zichtbaar in het zand. Maar als een uitloper van de branding eroverheen spoelt, blijft er niets van over. Dan verdwijnen ze spoorloos. Dan is aan niets nog zichtbaar dat je daar gelopen hebt. De sporen van je wandeling zijn uitgewist. Je hebt er wel gelopen, maar er is niets meer dat er nog aan herinnert.

Datzelfde geldt als je een prachtig kasteel bouwt van het vochtige zand. Iedereen staat er met bewondering naar te kijken. Maar als de vloed komt, wordt het weggespoeld. Niets blijft ervan over. Je hebt het wel gemaakt, bent er druk mee geweest en hebt er heel wat energie ingestoken, maar daar is helemaal niets van terug te vinden. Het kan op niemand nog indruk maken.

Zo kan het ook gaan met de opstanding van Christus. Iemand kan die opstanding aanvaarden als een historische werkelijkheid en zeggen: toen en toen is het gebeurd; toen is Jezus van Nazareth, dezelfde die drie dagen daarvoor begraven werd, in levenden lijve uit het graf gekomen. Hij kan zelfs hevig verontwaardigd zijn als anderen de historiciteit ervan ontkennen en dus ten aanzien van Christus' opstanding voor honderd procent orthodox zijn, terwijl er toch van die opstanding geen spoor in zijn leven te vinden is. Dan heeft die opstanding wel plaatsgevonden, maar zijn de sporen ervan bij hem uitgewist door de branding van zonde en ongerechtigheid. En dan kan Christus' opstanding zich niet uitwerken in zijn persoonlijke leven.

Maar daar gaat het nu juist om. De opstanding van Christus moet zijn sporen nalaten en zich uitwerken in ons leven. Daarom schrijft Paulus aan Timotheüs: gedenk dat Jezus Christus uit de doden is opgewekt (2 Tim. 2:8).

M.R. van den Berg, Groningen

De Grondslag van onze Zekerheid

4 (slot) Ja, ik geloof in Betrouwbaarheid

P.J. van Kampen, Ede

Kom je met de 'klassieke' Schriftopvatting wel goed uit? Laat de Bijbel ons historische gebeurtenissen zien? Gelooven we dat zelf? Die vragen stelde br. v.d. Ploeg me, aan de hand van mijn recensie van Nico ter Lindens laatste boek. Ik was met de centrale vraag verlegen, door de enorme omvang en complexiteit van zaken en overwegingen die ermee gemoeid zijn. Tot nu toe heb ik alleen maar geprobeerd een paar redenen te geven waarom ik de Bijbel historisch betrouwbaar acht. Ik voorzie al dat ik in de nabije toekomst wat andere elementen en aspecten van de vraag aan de orde moet stellen. Dat doe ik dan zonder steeds te verwijzen naar het 'ingezonden' stuk van dhr. v.d. Ploeg

'Uit de hemel neergedaald?'

Wie let op het rechtzinnig islamitisch verstaan van de Koran merkt dat men gelooft dat die woordelijk en letterlijk 'uit de hemel komt'. Mohammed was een analfabeet, zegt men meestal, die daarmee wel een verbaal-correct geheugen had en precies de bewoordingen van Allah, via engelenbemiddeling hem geschonken, kon reproduceren. Er zit zagezegd niets 'van Mohammed' in de Koran – hij was een soort verheerlijkte cassetterecorder, met permissie, die getrouwelijk weergaf wat hem gezegd was. Wil je weten wat de Profeet zelf vond, dan moet je de *Hadith* lezen, de islamitische overleveringen.

Wie op vergelijkbare wijze de Bijbel 'het Woord van God' acht zit er grondig naast. „Nooit is profetie voortgekomen uit de wil van een mens, maar door de Heilige Geest hebben mensen van Godswege gesproken”, lezen we in 2 Petrus 1:21. Er zit, naast de krachtige werkzaamheid van de Heilige Geest dus een sterk-menselijke component in de Schrift. De Bijbelschrijvers en ook de profeten die meldten dat 'het Woord des HEREN' tot hen kwam hebben een boodschap opgeschreven die hun

eigen persoon en ook hun eigen verstaan der dingen en ook hun eigen taalgebruik op de een of andere manier 'onverlet' heeft gelaten. Zo pikken we zinsconstructies op die typisch Paulinisch zijn of van Lukas. Het is mogelijk om, mét de werkzaamheid van de Heilige Geest, je in de grammatica van een lange zin te verslikken! Zoiets is wellicht een probleem voor moslims die de Koran lezen, voor een christen die de Bijbel leest zal dat geen onoverkomelijk bezwaar zijn. In dat alles ligt reden om de Schrift geen 'goddelijk boek' te maken in de zin dat het een 'uit de hemel neergedaald' boek is dat een in-zichzelf-rustend Systeem van eeuwige waarheden aan de mensheid presenteert. Maar het is desondanks Gods Woord! Al zou ik me liefst niet wagen aan die uitspraken van Amerikaanse verdedigers van de Schrift uit de jaren '70 en '80, moeten we 'het goddelijk karakter' van de Schrift niet verwijderen. „God leidde de menselijke schrijvers zodanig dat het resultaat, in het geheel en in zijn delen, dat is wat God wilde overdragen. Op die wijze is de Bijbel Gods Woord van begin tot eind, en is het geheel waarheidsgetrouw, omdat God waarheid is.” Met deze uitspraak van James Montgomery Boice, een voorvechter van het 'onfeilbaarheidsstandpunt' ('inerrancy') kan ik me goed vinden.¹ Tegelijk word ik, op zijn minst gevoelsmatig, afgestoten door de veelheid aan onderscheidingen die in zijn 'kamp' zijn gemaakt. Ik zou het liefst zeggen dat Gods Woord 'betrouwbaar' is, 'gezaghebbend', in plaats van me te storten in termen als 'onfeilbaar' met zijn jungle aan filosofische begrippen. Maar wel geheel betrouwbaar, wat mij betreft met inbegrip van 'de historiciteit' van de gebeurtenissen.

Historisch betrouwbaar

Ik heb voor dit alles ook een behoorlijke verzameling citaten aangelegd, uit vooral Engelstalige bronnen, want die lees ik vooral. Me voornamelijk beperkend tot de betrouwbaarheid van de oudtestamentische bronnen (daar legde dhr. v.d. Ploeg immers de spits van zijn vraag) haal ik het voortreffelijke werk van R.K. Harrison aan, *Introduction to the Old Testament*. In zijn 'Historisch

Overzicht van de Wetenschappelijke Archeologie' zegt hij onder andere dit: „Veel details van de Hebreeuwse geschiedenis en godsdienst zijn door de spa van opgravers bevestigd; toch is de belangrijkste functie van de Bijbelse Archeologie om het menselijk milieu open te leggen, een correct vastgestelde achtergrond te geven voor het onderzoek naar de oude Hebreeërs. Men kan nooit van haar verwachten dat ze het waarheidsgetrouwe karakter van de geestelijke waarheden die in het Oude Testament besloten liggen, kan aantonen; de archeologie is een menselijke activiteit en daarom kan ze niet als zodanig de theologie bevestigen of het terrein van het geloof ontsluiten. Met dit in het achterhoofd moet men toch onmiddellijk zeggen dat de resultaten van het archeologisch onderzoek enorm aan ons begrip van de Bijbelse geschiedenis en cultuur bijgedragen hebben. Ze hebben de betrouwbaarheid van de oudtestamentische schrijvers in hoge mate bevestigd.” Hij citeert met instemming een geleerde die al een halve eeuw geleden schreef dat een en ander leidde tot „een nieuw respect voor de Bijbelse traditie en een meer conservatieve opvatting van de Bijbelse geschiedenis.”² Verder lees ik dat „de verhalen van de Aartsvaders in Genesis opmerkelijk betrouwbaar de culturele en maatschappelijke tendensen van de samenleving van Nuzu weerspiegelen”. Ik lees een citaat van een andere geleerde die stelt: „Abraham, Izaak en Jakob lijken niet langer geïsoleerde figuren, laat staan een weerspiegeling van de latere Israëlitische geschiedenis. Ze komen nu naar voren als ware kinderen van hun tijd...”² De vele andere citeerbare zaken beperk ik tot twee. Sprekend over de literatuur die is gevonden bij opgravingen van Oegarit (Ras Sjamra in het huidige Syrië) zegt Harrison: „Van speciale betekenis voor degene die de Bijbel bestudeert, is het gegeven dat de composities grammaticale en literaire vormen tonen die op een aantal plaatsen in de Hebreeuwse Bijbel ook voorkomen, met name in het Boek der Psalmen. Deze ontdekking heeft al heel wat bijgedragen tot het ophelderen van zogeheten tekstuele afwijkingen in de

Psalmen en de poëtische literatuur, omdat vele vormen die men vroeger verkeerd overgeschreven achtte in feite eigenaardigheden bleken van de Kanaänitische taalkundige en grammaticale structuur, waarvan de betekenis in de loop van generaties en eeuwen ons was ontgaan.”³

Ook lees ik: „Archeologische ontdekkingen in de twintigste eeuw hebben treffend veel tevoren omstreden elementen van het boek Ezra bevestigd.”³ Natuurlijk erkent Harrison het bestaan van problemen; hij is een wetenschapper die in academisch milieu zich staande moet houden. Hij zal weten dat allerhande zaken in discussie zijn. Tegelijk meent hij echter dat er redenen bestaan om toch in de historische betrouwbaarheid van de Schrift te geloven. Ik geef van mijn kant hierbij meteen toe dat ik de betrouwbaarheid van zulke soort uitspraken natuurlijk niet kan verifiëren, daarin dus geloof!

Een kracht tot behoud

Daarom denk ik dat de Schrift (ook) historisch betrouwbaar is en vind ik Nico ter Lindens positie hier veel te vaag en zwak. Ten diepste zit mijn basis natuurlijk ook elders. Laat ik als afsluiting van dit artikel een verhaal citeren dat ik pas las. Gods Woord verandert mensen, is de strekking.

Het gaat over de evangelist Harry A. Ironside in San Francisco, die (in de jaren twintig) in San Francisco werkte. Toen hij op een avond door de stad liep, zag hij een groepje mensen van het Leger des Heils bij een openlucht-bijeenkomst. Ze herkenden hem en vroegen of hij een getuigenis wou geven. Dat deed hij. Terwijl hij sprak, merkte hij dat aan de rand van het publiek een goedgeklede man een kaartje uit zijn zak haalde en er wat op schreef. Na afloop van het verhaal kwam de man naar voren, nam zijn hoed af en overhandigde hem beleefd het kaartje. Hij was een van de vroege socialistische faam verworven had met lezingen voor het Socialisme en tegen het Christelijk geloof. Toen hij het kaartje omdraaide, las hij: „Meneer, ik daag u uit tot een openbaar dispuut over het thema 'Agnosticisme versus Christelijk geloof' op a.s. zondagmiddag om 4 uur in de Zaal van de Academie van Wetenschap. Ik zal alle onkosten voor mijn rekening nemen.” Ironside las de tekst van het kaartje voor en antwoordde: „Ik zou graag op deze uitdaging ingaan.() Ik zal graag met deze heer een debat aangaan, op de volgende voorwaarden: om aan te geven dat deze heer een opvatting heeft die

het discussiëren waard is, moet hij beloven volgende zondag twee mensen mee naar de Zaal te brengen van wie ik zo een nadere omschrijving geef als bewijs dat agnosticisme werkelijk mensenlevens veranderen kan en een kracht is bij de karaktervorming. In de eerste plaats moet hij beloven iemand mee te brengen die aan de zelfkant van het leven heeft verkeerd. Daarbij kan het me niet zo schelen wat voor zonden die persoon begaan heeft en veroorzaakt heeft dat hij of zij door de samenleving uitgestoten is: dronkenschap, misdadigheid of verlokking van overzinnelijkheid. Ik wil echter iemand zien die jarenlang ten prooi was aan slechte gewoonten, waarvan hij zich niet uit eigen kracht bevrijden kon, maar die in zijn hart en denken zo door het evangelie van deze man hier, de verheerlijking van 't agnosticisme en z'n afwijzing van de Bijbel en het christelijk geloof is geraakt dat hij uit zo'n bijeenkomst is gegaan met de woorden: „Vanaf nu ben ik ook een agnosticus!” en die als gevolg van het indrinken van deze specifieke overtuiging een nieuwe kracht in het leven gevonden heeft. De zonden die hij vroeger liefhad, haat hij nu,

**geheel
betrouwbaar,
wat mij betreft
met inbegrip van
'de historiciteit'
van de
gebeurtenissen**

gerechtigheid en goedheid zijn de idealen van zijn leven. Hij is nu een volledig nieuw mens, die zichzelf eer aan doet, die een aanwinst voor de samenleving is; en dat allemaal omdat hij agnosticus is geworden. In de tweede plaats wil ik mijn opponent vragen één vrouw mee te brengen () die vroeger een arme, mislukte verschoppeling was, zonder karakter, beheerst door boze hartstochten, het slachtoffer van het verdorven leven van de mens, volstrekt aan zichzelf overgelaten, geruïneerd en ellendig om haar leven in zonde. Ook die vrouw moet de Zaal waar deze heer luidkeels zijn agnosticisme verkondigt en de boodschap van de Heilige Schrift belachelijk maakt, zijn binnengegaan. Toen ze hiernaar luisterde werd in haar hart hoop geboren; ze zei tot zichzelf: „Dit is precies wat ik nodig heb ter bevrijding van mijn slavernij aan de zonde!” Door zijn onderricht te volgen werd ze een nadenkende agnosticus en ongelovige. In dit proces

stond haar hele wezen op tegen haar vroegere verworping en ze ontvluchtte de poel van verderf waarin ze zo lang had vastgezet. Vandaag de dag is ze maatschappelijk teruggekeerd en heeft ze een eervolle positie in de samenleving herwonnen en leidt ze een rein, deugdzaam en gelukkig leven – allemaal vanwege haar bekering tot het agnosticisme.”

„Welnu, als u me belooft deze twee mensen mee te nemen, als voorbeelden van het vermogen van het agnosticisme om mensen te veranderen, belooft ik dat ik u volgende zondagmiddag ontmoeten zal in de Zaal van de Wetenschap. En ik zal tenminste honderd mensen meenemen die jarenlang geleefd hebben in de zondige verdorvenheid die ik u beschreven heb, maar die glorieus gered zijn door 't Evangelie dat u elke keer kleineert. Ik zal deze mensen naast mij op het podium laten plaatsnemen als getuigen van de wonderbaarlijke kracht die Jezus Christus heeft om mensen te verlossen en als bewijs in deze tijd van de waarheid van de Bijbel.” Ironside wendde zich tot de kapitein van het Leger des Heils en vroeg haar: „Kapitein, hebt u mensen voor me die mee kunnen gaan?” Ze riep enthousiast uit: „Uit dit corps alleen al kunnen we u er veertig leveren, en u krijgt van ons alle koperblazers mee om voor u uit te lopen!”

„Prima”, antwoordde Ironside. „Meneer, ik denk dat ik zonder probleem zestig anderen weet te vinden bij de verschillende evangelisatieposten en kerken in de stad. Als u me belooft twee mensen mee te nemen zoals ik u heb gevraagd, kom ik aan het hoofd van zo'n stoet naar u toe en de band zal 'Voorwaarts Christenstrijders' spelen! Dan ga ik graag met u een openbaar debat aan.” Zijn opponent glimlachte wat wrang, wenkte denigrerend met de hand en zei: „Dan gaat de zaak niet door!”⁴ De Bijbel is een boek dat 'kracht' bevat, kracht tot behoud. Het heeft mensenlevens veranderd; alleen de eeuwigheid kan ons onthullen hoeveel het er zijn geweest. Dat geloof ik en dat is mijns inziens ook een basis om in de Schrift te geloven als het Woord van God.

Noten:

1. James M. Boice, *Standing on the Rock. Biblical Authority in a secular Age*. Baker. Grand Rapids. USA, 1994; p. 49.
2. R.K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*. Tyndale Press. Londen, 1970. pp. 93, 94, 108, 112.
3. Harrison. a.w. pp. 118, 119, 131.
4. Harry A. Ironside. *Random Reminiscences from fifty Years of Ministry*. Loiseaux Brothers, New York, 1939; pp. 99-107.

Het was geen vetpot, maar ze hadden aanzien

4 eeuwen dominees in Nederland

H. Algra, Den Helder

De tentoonstelling 'Vier eeuwen domineesland' in het Catharijneconvent herbergt een aantal opzienbarende attributen. Zo is er een pamflet uit 1700 over het traktement van de dominee.

„Bewijs, Dat het een Predikant met Zijn Huysvrouw alleen niet mogelijk en is op 500 guldens eerlyck te leven.” Daarna volgt een opsomming van de uitgaven voor een predikant. Een hoed blijkt een jaar mee te gaan, een mantel 10 jaar. Ook de huishoudelijke uitgaven zijn op dit pamflet nauwgezet berekend (200 eieren per jaar). Een predikant in een dorpsgemeente verdiende in die tijd 400 gulden per jaar; een Amsterdamse stadspredikant genoot een salaris van 2000 gulden per jaar.

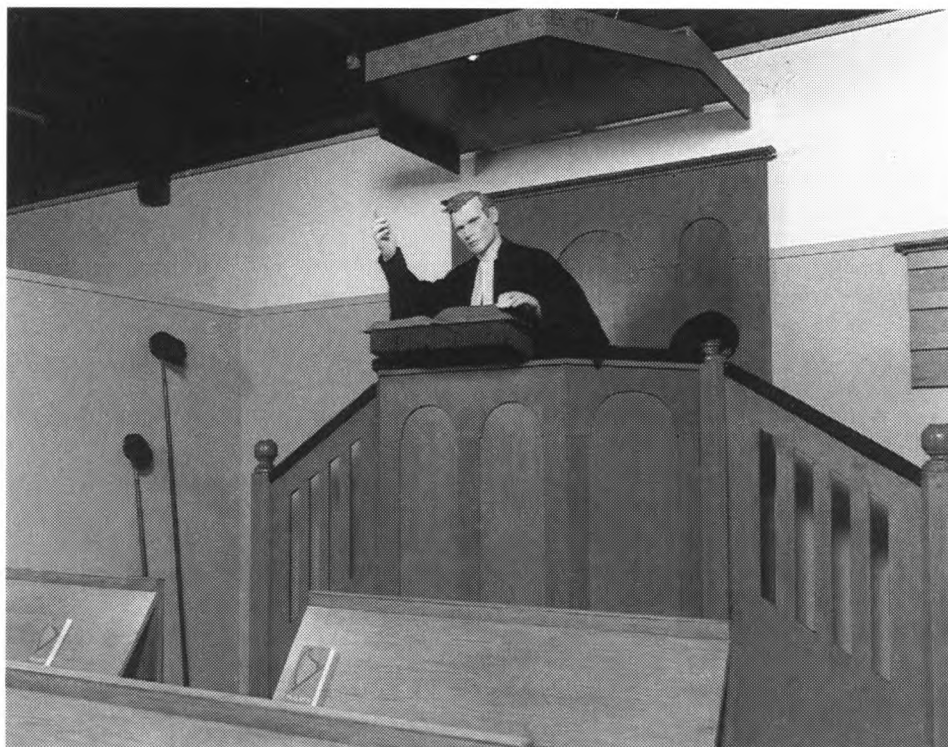
Bezoekers in gesprek

Bij dit bord ontspringt zich een interessante discussie tussen een aantal bezoekers. „Het was geen vetpot”, zegt de ene bezoeker. Een ander: „Maar ze hadden wel aanzien.” Een derde reageert met: „Nou, met dat inkomen viel het anders wel mee. Ze kregen een hoop. De boeren uit ons dorp brachten zakken vol aardappels.” Weer een ander: „Maar die studieboeken, die waren erg duur. Dat ging er wel weer van af.”

Ook die opmerking lokt een reactie uit: „Maar de dominee had wel een uitstekend huis. En als een zoon ging studeren kreeg hij gemakkelijk en goedkoop een kamer in de grote stad. Veel mensen wilden graag een dominees-zoon op kamers.”

35.000 dominees

Musea bezoek ik niet vaak, maar het Museum Catharijneconvent in Utrecht vormt daarop een uitzondering. Dit museum, vol met (vooral Rooms-Katholieke) religieuze kunst, is zeker de moeite van een (herhaald) bezoek waard. Daarnaast zijn er regelmatig boeiende tentoonstellingen. Zo ook

nu. In een relatief kleine tentoonstellingsruimte is veel te zien over het leven van predikanten in ons land. Vier eeuwen lang hebben ze hun stempel gedrukt op de Nederlandse samenleving.

In die tijd bestegen ongeveer 35.000 predikanten de kansel. Dat zijn er niet

Is het ambt van predikant genetisch bepaald?

zoveel, maar de invloed van al deze dominees is in Nederland veel groter geweest dan hun aantal doet vermoeden.

Momenteel kent Nederland ongeveer 3500 dienstdoende predikanten.

Het gordijntje: alleen voor de dominee

En zo loop je dan, via de Rooms-Katholieke kerkelijke kunst, opeens de protestantse geschiedenis binnen. Bij de ingang van de tentoonstelling hangt – om alvast in de stemming te komen – een collage van 100 foto's van predikanten.

Volgens de tekst zijn die foto's willekeurig verzameld. Dat lijkt niet helemaal juist te zijn, want we zien er toch een opvallend aantal bekende predikanten tussen hangen. Onwillekeurig zoek je ook naar predikanten uit onze eigen (Nederlands Gereformeerde) kerken, maar die worden niet gesigneerd (of herkend). Midden tussen deze foto's hangt een gordijntje, dat alleen door een dominee mag worden open geschoven. Vroeger bood het raam achter zo'n gordijntje vanuit sommige consistories zicht op de kerkzaal. Daarover zijn ook leuke anekdotes in omloop, zoals die van een predikant die over zichzelf en zijn gehoor opmerkte: „*Het is nog geen tijd, want als W. preekt zit de kerk vol*”. Vandaag is het zaterdag, dus de meeste predikanten zitten te zwoegen op hun preek. Die bezoeken vandaag dus niet het Catharijneconvent. Toch schuiven veel bezoekers het gordijntje even open. Eigenlijk mag dat niet....

Het gezin van de dominee

Opvallend en ontroerend zijn de tientallen familieportretten van (vaak grote) gezinnen. Er zijn ook foto's van

generaties aan predikanten bij, zoals een prachtige foto van vier generaties Gunning (waarvan 3 theologen met de voorletters J.H.: daarom waren ook weer achtervoegsels nodig, zoals jr.). De grootvader en de vader van Ds. Kuipéri (zie de foto in *Opbouw*) waren predikant, zijn zoon en kleinzoon werden dat eveneens. Is het ambt van predikant dan genetisch bepaald? De werkelijkheid zal zijn dat het milieu veel invloed heeft gehad. Bovendien was in die tijd (zonder televisie) de dominee vaak een indrukwekkende (levende) voorbeeld voor kinderen. Zoals we nu de *playback-show* van zangers en zangeressen kennen, zo speelden kinderen vroeger *kerkje*. Of zoals een foto van een zoon die dominee speelt. „Deze in toga uitgedoste gereformeerde jongen bereikt zijn ideaal: hij wordt dominee en later hoogle-raar” (over G. Brillenburg Wurth). Trouwens: studenten in de theologie trouwden ook weer vaak met domineesdochters. Kinderen uit domineesgezinnen hadden dus soms twee grootouders die dominee waren. De echtgenote van de dominee had ook veel invloed. Zo werd zij vaak de presidente van de vrouwenvereniging, maar er waren daarnaast andere bijzondere taken voor haar weggelegd. De tentoonstelling spreekt hierbij van *onbezoldigd medewerker van de predikant*.

Hondje, uitje, kleding

Er is nog een detail dat opvalt bij een aantal historische portretten: een hondje. Daar zit zelfs een moraal bij: „Het hondje wordt geleerd om netjes op te zitten. Zo moet een vader ook zijn kinderen een goede opvoeding geven” (bij een schilderij van Jean Fournier, 1752). De gezinsfoto van ds. N.H. Kuipéri laat ook een aangelijnd hondje zien, terwijl echtgenote en dienstbode zorg dragen voor baby en peuter (zie de foto). Meestal zijn de honden klein, maar ds. J.A. van Andel laat zich met pijp en Bouvier (?) portretten (1960). Die honden komen trouwens ook opvallend vaak terug op de schilderijen van kerkdiensten. Terwijl de verschijning van een viervoeter tijdens de dienst in onze tijd groot opzien baart lijkt het in de 17e en 18e eeuw heel normaal te zijn geweest dat er honden door de kerk liepen. Vroeger gingen de mensen niet met vakantie. Het uitje van de jongelingsvereniging of van de vrouwenvereniging vormde een kerkelijk en ontspannend hoogtepunt. Uiteraard ging er in later jaren ook een fotograaf mee die

het gezelschap op de kiek nam. Zo treffen we Ds. Van Kooten op de foto aan bij het Rad van Avontuur. Veel aandacht wordt besteed aan de

De dominee werd zelfs afgebeeld op kop en schotel

kleding van de predikant. Zijn we in onze kerken gewend aan de predikant, die zich naar eigen voorkeur kleedt, in vroeger tijd herkende men de dominee aan zijn ambtsgewaad. Een prachtige foto toont de voormalig schippersknecht en oefenaar ds. Cornelis van den Oever, met steek en bef. Een traktement krijgt hij niet: hij preekt op de zak.

Luisteren naar de dominee

Men kan op de tentoonstelling niet alleen kijken naar predikanten, men kan ze ook *beluisteren*. Er wordt veel gebruik gemaakt van deze mogelijkheid, voor een zitplaats in de bankjes ontstaat zelfs een rij wachtenden. Met het zicht op een preekstoel, met daarop zelfs een imitatie van een predikant (zie de foto in *Opbouw*) kan men in kerkbanken luisteren naar beroemde kanselredenaars. Om het helemaal echt te maken zou de smaak als belangrijke zintuiglijke ervaring nog toegevoegd kunnen worden, maar de *pepermunt* ontbreekt hier helaas. Er is een tijdrede van prof. G. Wisse (over: de duivel met vakantie) en een referaat van Prof. Dr. K. Schilder voor

de Bond van (vrijgemaakt)-Gereformeerde meisjesverenigingen. Bij beiden valt de sterke retoriek op. Zo spreekt Schilder over *Izebel, Esperanto en het Place de la Concorde van de valse oecumene*. Achteraf vraag je je ook af: hoeveel bleef er ter plekke van de boodschap hangen? Anderzijds landde de lezing ook in goede grond: men kende het thema, het was vaak al voorbereid, het bevestigde wat men al eerder gehoord had. Ook predikanten uit de rechterflank van de Gereformeerde gezindte kunnen beluisterd worden, zoals (het SGP-kamerlid) Ds. H.G. Abma in de Nederlandse Hervormde dorpskerk van Putten en de hoogbejaarde Urker predikant Ds. M. Van de Ketterij (Oud-Gereformeerd) met een oudejaarspreek. Vooral ds. Van de Ketterij hanteerde een ouderwets aandoend spraakgebruik: hij sprak over de *karke*, en: *'we leesden in den Bijbel'*. Je kunt je nauwelijks indenken dat er in ons land nog altijd tienduizenden mensen zijn die zondag aan zondag in deze stijl een preek horen. Vreemd genoeg ligt er in het bankje op de tentoonstelling een *Nieuwe Berijming*.... Voor wie meer van wat 'lichtere' preken houdt: men kan ook luisteren naar (nog altijd actueel aandoende) preken van de predikanten Buskes en Miskotte. In een andere ruimte kunnen we o.a. op video naar een meditatie van Prof. Okke Jager kijken en luisteren.

Voorwerpen

De voorwerpen op de tentoonstelling roepen soms verbazing op. Dat 'zo

iets' bestaat! Predikanten werden soms afgebeeld op porselein: de dominee op kop en schotel. En voor wie dacht dat het de dominee vrij stond waar hij zou preken: een geschilderd preekbord helpt de bezoeker uit die droom. De wijzer geeft aan waar de dominee preekt. Grote Kerk: „savons een gebed, Prinsekerk: na de middag, Zuiderkerk: na de middag catichizeert aldaar, en dan uiteindelijk als 10e keer: *een vrije Beurt...*” Ook is er een geschilderd bord van het *College van Collectanten*, met de tekst: „*Eenheid in 't Noodige, Vrijheid in het Onzekere, in Alles de Liefde.*” Boeiend is de massieve inrichting van de studeerkamer van een predikant. Je waant je terug in de jaren '30 tot '50. Geen PC op het bureau, gewoon hand- en denkwerk. Om misverstanden te voorkomen meldt de organisatie van de tentoonstelling dat de boeken niet mogen worden meegenomen. Kritiek had de dominee ook te verduren. De tentoonstelling biedt ruimte aan een aantal spotprenten op predikanten. Bijzonder fel is de kritiek op een aantal patriottische predikanten, zoals op *Domine Marcel, een Wolf in Herderlijk gewaad, die Kooy en Schaapen woest verlaat, soldaatje speelt en excerceert, ter wacht trekt, liever als studeert*. Deze predikant riep op om (desnoods met wapengeweld) de republiek uit te roepen (1787).

Onze tijd

Het beeld dat de tentoonstelling oproept is dat van een predikant met veel aanzien, die enigszins geïsoleerd moest functioneren. De pastorie was enerzijds een glazen huis, anderzijds een bolwerk. Zo werden predikanten vaak ook vereeuwigd: min of meer onaantastbaar, vaak in ambtskleding, als variant op het statieportret. Die manier van afbeelden paste in de tijd; de werkelijkheid zal meer genuanceerd zijn geweest. Het beeld van de predikant in onze tijd is anders geworden. Er zijn predikanten in bijzondere dienst. Maar ook het ambt van de 'gewone' predikant 'oogt' anders. De studeerkamer blijft belangrijk, de zondagse eredienst evenzeer, maar er is méér. Vooral het pastoraat vraagt veel aandacht en tijd. Wie de prachtige fotoreportage van het (dagelijks) werk van Ds. J. de Heer bekijkt ziet een predikant die in het dagelijks werk náást zijn gemeenteleden staat. In ruwe pennenstreken schetst M. den Dulk in de catalogus de veranderingen in het werk van de predikant. De domi-

nee doet in veel beroepen te duur is geworden: het thuis bezoeken van de mensen. En hij concludeert: „Zolang de predikanten doen wat ze kunnen gaat er van de pastorie leven uit.” Uiteraard biedt de tentoonstelling ook aandacht aan de *vrouwelijke* predikant. In veel kerken zijn vrouwelijke predikanten gewoon geworden, maar de eerste vrouw die predikant werd, werd pas in deze eeuw in het ambt bevestigd (ds. Annie Zernike, doopsgezind predikant). In 1959 stelt de Nederlandse Hervormde kerk het predikants-ambt open voor de vrouw, in 1969 volgen de Gereformeerde kerken, *bij voorkeur niet in een gemeente, maar in bijzondere dienst...*

Afscheid

Op de valreep treffen we nog een predikant uit eigen kring aan: Ds. J.J. Verleur (1905-1981) sluit de rij van Gereformeerde predikanten in Zalk. De datum van afscheid wordt gesteld op 18 mei 1945. Ons *Informatieboekje* vermeldt dat op 17 mei 1945 de (vrijgemaakt-) Gereformeerde kerk van Zalk en Veecaten werd geïnstitueerd. Ds. Verleur was vervolgens nog een jaar predikant in Zalk, pas daarna vertrok hij naar Lisse. De Vrijmaking is hier achter glas tastbaar aanwezig.

We nemen afscheid van een boeiende tentoonstelling. Natuurlijk: het verhaal is niet compleet. Dit zijn de *illustraties* bij het ambt. Het 'waarom', wat heeft al deze mensen *bewogen*, dat vind je op zo'n tentoonstelling lang niet altijd terug. Om te weten wat mensen werkelijk *bezielt*, is een persoonlijke relatie vaak onontbeerlijk. Gelukkig is de aandacht voor het belang van die persoonlijke relatie in onze tijd gegroeid. Bij de deur worden we gegroet door een sprekende dominee. Hij wenst de vertrekkende bezoekers *een goede dag verder en tot volgende zondag in de kerk*.

De tentoonstelling Vier eeuwen domineesland blijft nog tot 17 augustus 1997 in het Museum Catharijneconvent, Nieuwegracht 63 in Utrecht (ruim een kwartier lopen vanaf Utrecht CS, of stadsbus 22 vanaf CS). U kunt hier op dinsdag t/m vrijdag terecht van 10-17 uur, in het weekend van 11-17 uur, op maandag gesloten. Naar aanleiding van deze tentoonstelling verscheen een uitgebreide catalogus, met veel illustraties en achtergrondinformatie. Uitgave: Meinema, Delft; prijs f 25,-

Terloops

Mevrouw Pato

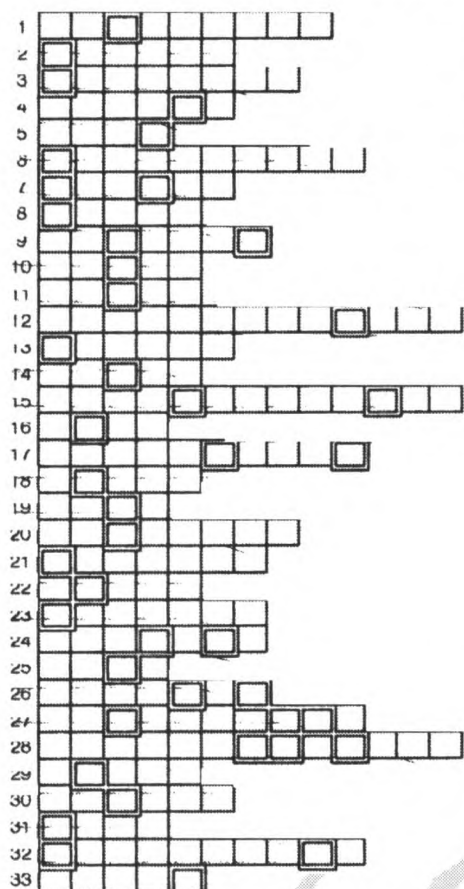
Mevrouw Pato van het zendingsveld in Zuid-Afrika was ruim twee weken in Nederland. Ze wordt in november a.s. 65 jaar en gaat dan met pensioen. In verband hiermee werd haar door de samenwerkende kerken een reis naar Nederland aangeboden. Wie is mevrouw Pato? In het maart-nummer van Bayede, het mededelingenblad over het zendingswerk in het Ngutu-gebied, schreef Yt Keesenberg iets over haar. In 1969 kreeg de familie Keesenberg al contact met het echtpaar Pato. De heer Pato werd evangelist in het zendingsgebied van Leerdam en het was al gauw duidelijk, dat hij en zijn vrouw in het werk echt op hun plaats waren. Eerst woonden ze in een hut, waar weinig voorzieningen waren. Later woonden ze in een huis bij de kerk in Ndindindi en vanaf 1976 woonden ze bij de levensschool in KwaLanga, waar ze huisouders waren. In 1979 overleed de heer Pato en toen werd het werk door mevrouw Pato alleen voortgezet. Ze heeft dit werk met veel toewijding gedaan. Ze had en heeft een levend geloof en dat straalt ze uit. Toen we in 1991 in Zuid-Afrika waren, hebben we haar natuurlijk ontmoet. En nu zagen we haar weer. Ze was vrijdags voor haar vertrek bij ons en was vol dankbaarheid, dat ze deze reis kon maken. We liepen met haar door ons mooie stadje, bezochten de Sint Maartenskerk en ze keek haar ogen uit. Ze vond het vreemd om over grafstenen te lopen. Toen we over de verzwaarde Waaldijk reden, kon ze zich nauwelijks voorstellen, dat het water een paar jaar geleden nog geen halve meter onder de oude dijkhoogte stond. Na de maaltijd zongen we een lied in het 'Zoeloes'. Het is een korte berijming van een deel van Psalm 119:105 e.v. Voor wie ook eens in de Zoeloe-taal wil zingen volgt hier de tekst. De melodie is die van 'God save the Queen' en de woorden kunnen worden uitgesproken zoals ze er staan: 'IZwi lilubhaqa olungikhanyisel' endleleni; angizuchezuka emthethweni wakho; Wen' uyifa lami, O Jehova.

Jehova, ngiyimvu edwanguzelayo ehlane la; mgifune, malusi, ngiyakukhumbula, angihlukani nje nezwi lakho.'

'Ik scheid niet van Uw Woord' zongen we. Voordat ze vertrok sprak ze er nog over. Ze ging ons even vóór. Mevrouw Pato: een eenvoudige, die echt wijs is!

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Zet de juiste antwoorden in het rooster en in de hokjes met de dubbele rand vind je dan een uitspraak van God waarom Hij steeds weer richters stuurt om zijn volk te verlossen.

1. Welke zoon van Gideon wilde heersen over zijn broers? Richt. 9:1
2. Wat voor titel gaven de burgers van Sichem hem? Richt. 9:6
3. Hoeveel van zijn broers vermoordde hij? Richt. 9:5
4. Welke broer had zich verborgen? Richt. 9:5
5. Welke man, zoon van Ebed, kwam in opstand tegen Abimelech? Richt. 9:26
6. Wat gooide een vrouw op het hoofd van Abimelech? Richt. 9:53
7. Welk woord staat er in Richt. 9:54 voor snel?
8. Vond Abimelech het een schande te sterven door een man of door een vrouw? Richt. 9:54
9. Wie doodde hem toen met een zwaard? Richt. 9:54
10. In welke plaats stond de toren waar Abimelech stierf? Richt. 9:50
11. Welke richter verlostte Israël na Abimelech? Richt. 10:1

12. Hoeveel jaar was hij richter? Richt. 10:2
13. Hoeveel zonen had de richter Jaïr? Richt. 10:4
14. In welke plaats werd hij begraven? Richt. 10:5
15. Hoeveel jaar had Jaïr Israël gericht? Richt. 10:3
16. De bezetters steken de Jordaan over om tegen Benjamin, het huis van Efraïm en ... oorlog te voeren? Richt. 10:9
17. Welk volk bezette Israël? Richt. 10:9
18. Welke Gileadiet was een dapper man? Richt. 11:1
19. Zijn broers willen niets met hem te maken hebben want zijn moeder was een ... Richt. 11:1
20. Wat doet Jeftā als zijn broers hem wegsturen? Richt. 11:3
21. De broers durven de strijd niet aan met de vijanden en roepen Jeftā. Ze beloven hem van alles. In vers 11 staat dan dat Jeftā al zijn ... spreekt voor het aangezicht des Heren.
22. In welke plaats spreekt hij dit? Richt. 11:11
23. Jeftā doet de Here een ... dat het eerste wat hem tegemoet komt na zijn overwinning voor de Here een brandoffer zal zijn. Richt. 11:30
24. Wie kwam hem als eerste tegemoet? Richt. 11:34
25. Had Jeftā meer kinderen of was zij zijn enig kind? Richt. 11:34
26. Hoe lang krijgt zijn dochter om te wenen? Twee weken of twee maanden? (niet de twee invullen) Richt. 11:36
27. Welk woord konden de inwoners van Efraïm niet zeggen? Richt. 12:6
28. Hoeveel duizend Efraïmieten vielen er? Richt. 12:6
29. Wie werd na Jeftā richter? Richt. 12:8
30. Hoeveel zonen had hij? Richt. 12:9
31. Welke man uit Zebulon werd toen richter? Richt. 12:11
32. Na hem kwam een man uit Piraton. Hij had 40 zonen en 30 ... Richt. 12:14
33. Hoe heette deze man uit Piraton? Richt. 12:13

De oplossing van de vorige maal was: Zalmuna, Sukkoth, woestijndorens, Pnuël, zevenenzeventig, Jether, maantjes, Efod, Ofra, veertig jaar, Baäl-Berith.

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Goede werken

Collecteren voor de Epilepsiebestrijding. Mijn jaarlijkse 'goede werk'. Voor mijn gevoel bestaan 'goede werken' uit louter onplezierige bezigheden. Ik weet dat het niet klopt, maar dat is me nu eenmaal bijgebleven van catechisatie: Wat leuk is, telt niet.

Epilepsiebestrijding. Ik vind het klinken als een middel tegen onkruid. Het is ook een moeilijk woord om achter elkaar uit te spreken. Het rolt niet lekker van de tong. 'Jantje Beton' klinkt veel kernachtiger. Je kunt zo lekker de nadruk leggen op 'tón'. Van Epilepsiebestrijding ga ik stotteren. Met frisse tegenzin ging ik vorige week om half zeven op pad en belde aan in een straat met eengezinshuizen. Een vrouw met haar schort nog voor, deed open. „Mevrouw, heeft u iets over voor de Epilepsiebestrijding?” Ik schudde uitnodigend met de collectebus en wendde mijn ogen tactisch af van de hand die twee gulden in de bus deponeerde. Collecteren vraagt wat van een mens: Tact, vriendelijkheid en geduld. Lieve zusters... ga dus niet collecteren als u in een narrige bui bent omdat u kinderen dwars zijn. Ik schrijf maar 'lieve zusters' omdat 99 van de 100 keer een vrouw met de bus rondgaat. Die honderdste... die ene man, is degene die mij altijd strikt voor de collecteklus. Hij is een allerliefste bejaarde. Altijd aan 't werk voor de Heer en de Kerk... Ik heb één keer geweigerd om te collecteren en toen zag ik hem sloven in mijn wijk. De wroeging die me overviel, kostte me meer dan het hele collecteren. Ik wed dat het veel vrouwen zou vergaen. Als u ook in de ophaalsector terecht bent gekomen, zal ik u een paar kneepjes van het vak doorgeven. Je leert altijd van ervaringen van anderen nietwaar? 1e: Men collecteert vlak na etenstijd. Ervoor is niet handig. Weliswaar zijn de mensen dan thuis, maar pa leest de post en de krant, ma staat te koken en kleine kinderen zijn bij voorkeur op dat tijdstip lastig. Alleen iemand met het humeur van een engel zegt kwart voor zes vrolijk: „Ha, een Epilepsiebestrijding!”

Na het eten dus. Er zijn mensen die het fijn vinden om de afwas te ontlopen. Die herken je aan de zin: En haalt het nog wat uit... zo'n collecte?” Dan geef je kort antwoord, want anders verloopt het gunstige tijdstip voor de rest van de collecte. 2e. U moet zelf in een goeie bui zijn. Als je iemand toesnauwt dat je geld wilt

hebben, zullen ze eerder denken aan een overval dan aan de Epilepsiebestrijding. Het is mogelijk dat u één keer flink vangt, maar met die ene keer is het wel afgelopen. U hoeft daar nooit meer te collecteren.

3e: Kijk niet naar de hand waarmee ze geld in de gleuf stoppen. Zeur gewoon wat over planten voor de ramen of over de tuin die er zo mooi bij ligt. Het voorkomt schaamtegevoel bij iemand die weinig geld heeft en toch geeft. Mensen die veel hebben en weinig geven, verandert u toch niet door te kijken.

4e: Bewaar je geduld. Ook al staat iemand zo te klungelen met zijn portemonnee dat je het ding wel uit zijn handen zou willen rukken om er zelf een paar gulden uit te halen... Niet doen. Bewaar je geduld. Als u uw ronde gemaakt heeft en de bus afgeleverd op het goede adres, garandeer ik u een prettig gevoel dat zeker een avond duurt. Zo'n stralenkrans-gevoel, weet u wel... Als u niet weet wat ik bedoel, moet u zich meteen melden bij iemand die een collecte organiseert. Er zijn veel collectanten nodig, dus u maakt die mensen echt blij. Na die ene keer hoeft u niets meer te doen. Ze weten u altijd te vinden... en weet u wat zo leuk is? Mannen mogen ook meedoen. Of het de moeite waard is? Probeer het eens.

Margreet Maljers-Kroes, Alkmaar

Persschouw

De kerk en de ouderen

3. Bezigheden. Wanneer mensen nog gezond zijn en er een einde komt aan hun actieve loopbaan, kan er een gat vallen. Elke dag heeft vierentwintig uur. Niet ieder weet daar direct invulling aan te geven. Mensen hebben opeens het gevoel er buiten te staan.

Dr. W.S. Duvekot, sinds kort emeritus predikant te Utrecht, gaf recent uiting aan zijn gevoelens in deze. Ook al kom je nog weer in de oude omgeving – de kring van de collega's of de kring rond het kerkblad in zijn geval – men staat er toch buiten. Dat gevoel is er al snel. Vandaar dat men in de voormalige werkomgeving al spoedig niets meer te zoeken heeft. Men komt terzijde te staan. Niet ieder is ook toegerust om een studie ter hand te gaan nemen, zoals sommigen wel doen. Dat de vijftienjarige leeftijd automatisch tot het beëindigen van de beroepsarbeid moet leiden is toch niet zó vanzelfsprekend! Anderzijds is het zo, dat in het arbeidsproces ook plaats moet worden

gemaakt voor een aantredende nieuwe generatie. Maar zou ook binnen de kerkelijke gemeente niet veel meer creativiteit kunnen worden ontplooid voor het creëren van (vrijwillige) werkgelegenheid? Er komt echter, hoe dan ook, een moment, waarop de bezigheden méér en méér stil moeten vallen. Het mag dan een zegen heten als een mens daar tijdig op voorbereid is en in de goede dagen beseft, dat het christelijke leven, de calvinistische arbeidsmoraal ten spijt, niet op de noemer staat van 'zijn/haar leven was werken'. Arbeid vraagt ook om rust, totdat gerust mag worden van een arbeidzaam leven. Een goede arbeidsmoraal vraagt ook om een moraal van de rust. Prof.dr. A. van de Beek wijdt in zijn boek 'De Scheping' mooie passages aan de zin van het meditatieve leven.

4. Sociale contacten. Het ouder worden is mede gekenmerkt door het wegvallen van de sociale contacten. Dat is op zich al het geval doordat het werk wegvalt. Daar heeft men immers dagelijks contacten. Maar bovendien, bij het ouder worden verliest men meer vrienden of familierelaties dan men er bij krijgt. En juist daarom slaat ook vaak eenzaamheid toe. De grote waarde van een hecht gezinsverband, in de relatie tussen ouders en kinderen, wordt dan te meer beseft. Is dat niet het geval dan kan de eenzaamheid nog des te groter zijn. Er zijn overigens van dit laatste schrijnende voorbeelden te over, tot bij de begrafenis toe. Het gezin als hoeksteen van de samenleving heeft toch niet voor niets diep-christelijke wortels?

Geestelijk

De problemen bij het ouder worden zijn bepaald niet louter, vaak zelfs helemaal niet, van stoffelijke aard. Problemen met de gezondheid, het ontbreken van zinvolle bezigheden of het onderhouden van sociale contacten gaan het diepst. Daar komt nog bij, dat diegenen, die in instellingen voor bejaardenzorg verblijven, meer dan anderen met het leed van anderen in aanraking komen.

Het bovenstaande is wellicht ietwat beschrijvend. We dienen ons echter wel de breedte en de diepte van de vragen, die hier liggen, te realiseren. 'Wat doet de kerk eraan', zo luidde de vraag, die me werd gesteld. De vraag is of de gemeente een gemeenschap, een geestelijke gemeenschap is. Zo ja, dan zal er in ieder geval een opening kunnen zijn om samen ook deel te hebben aan de problemen, waarvoor de ouder wordende mens, dus ieder mens, komt te staan. Zo nee, dan rijst de vraag of

ook de kerk dan al uitgaat van het nuttigheidsprincipe. Heeft een mens alleen 'zin' als hij 'nuttig' is?

En tenslotte, een jongere generatie mag zich gelukkig prijzen wanneer ze leren mag van de door het leven gerijpte ervaring van ouderen. Dat geldt zeker ook waar het het geestelijk leven betreft. Het mag een weldaad heten wanneer jongeren bij ouderen mogen bemerken dat ze geestelijk nog 'fris en groen' zijn. Tenslotte staan we in de opeenvolging der generaties ook in een estafetteloop. Pinksteren heeft er ons weer bij bepaald.

Dit is het slot van een artikel onder bovengenoemde titel. Het is van de hand van de bekende dr.ir. Van der Graaf en werd gepubliceerd in de 'De Waarheidsvriend', het weekblad van de Geref. Bond in de Ned. Hervormde kerk. Vele ouderen zullen zich in het getekende beeld herkennen. Voorts is het te hopen, dat de jongeren er hun winst mee doen. Je krijgt wel eens het idee, dat vele jongeren menen het allemaal zelf wel te kunnen zonder ooit enige informatie bij de ouderen in te winnen. De ouderen hebben immers hun tijd gehad. Dat is wel waar! De jongeren moeten het nu doen. Dat is ook waar! Maar naar mijn bescheiden mening zou er wat meer contact moeten zijn tussen jongeren en ouderen. Het zou voor beide groepen stimulerend kunnen werken. Ik ben mij bewust, dat mijn opmerkingen kunnen worden uitgelegd als een oratio pro domo (een verdediging van eigenbelang). Zo is het niet bedoeld. Er zit immers ook een bevrijdend element in de gedachte, dat de ouderen niet meer de verantwoordelijkheid van vroeger behoeven te dragen. Dat is een belangrijk pluspunt van het emeritaat! De ouderen, die hun taak aan de jongeren mochten overdragen, verkeren in een andere levensfase. Zij mogen troost putten uit de wetenschap, dat hun verrichte arbeid in Christus niet vergeefs is (1 Cor. 15:58).

O. Mooiweer, Enschede

Kerknieuws

Beroepen/Afscheid/Intrede

Bedankt voor Bunschoten-Spakenburg en 's-Gravenhage: C.T. de Groot te Steenwijk.

Ds. C. Smit

Ds. C. Smit te Culemborg (krijgs-

machtspredikant te Oirschot) verblijft ter tijdelijke vervanging van een collega-legerpredikant tot 11 juli in Bosnië.

Overig nieuws

Maastricht

I.v.m. de festiviteiten rondom de Heiligdomsvaart zal er D.V. 15 juni geen middagdienst worden gehouden.

Intrede

Op zondag 29 juni hoopt ds. J. de Jonge bevestigd te worden als predikant van de Ned. Geref. Kerk van Alphen aan den Rijn. In de bevestigingsdienst zullen voorgaan ds. J. Keuning van Culemborg en ds. J. van Langevelde, Chr. Geref. predikant van Hengelo. In dezelfde dienst zal ds. De Jonge intrede doen. De dienst wordt gehouden in de Oudshoornse Kerk, Oudshoornseweg 909 te Alphen aan den Rijn en begint om 16.30 uur. Het adres van ds. De Jonge: Bremstraat 41, 2403 EK Alphen aan den Rijn, tel. (0172) 442804.

Televisiekerkdienst

Op 22 juni wordt de kerkdienst van de Ned. Geref. Kerk van Voorthuizen/Barneveld uitgezonden (Ned. 1, 11.00 uur). Voorganger in deze dienst is ds. W.J. van der Linde en het thema is: 'God maakt gesloten mensen open' (Marcus 7:31-37). Medewerking wordt verleend door: Bart Starreveld (orgel), Aad Erkelens (piano), Jan Willem van der Linde (hobo) en een kinderkoor o.l.v. Riet van Ommen en Hanneke Huijzinga met begeleiding van Laura Kokee en Hanneke van Ommen (dwarsfluit).

Radiokerkdienst

Op 29 juni wordt de kerkdienst van de Ned. Geref. Kerk van Amsterdam-Centrum uitgezonden (Radio 5, 17.02 uur). Voorganger in deze dienst is ds. G.J. Zwarts; muzikale medewerking wordt verleend door Maarten Groen (piano) en Heleen Keizer (dwarsfluit). Het thema van de dienst is: 'Ziet God mij wel?'; tekst: Hand. 8:26-40.

Kerkdiensten Bilthoven en Zeist tijdelijk gecombineerd

Gedurende de aanstaande vakantieperiode worden de middagdiensten van de gemeenten Bilthoven en Zeist gecombineerd. De middagdiensten vinden dan plaats op 13 juli in Zeist, 20 juli in Bilthoven, 27 juli in Zeist, 3 augustus in Bilthoven, 10 augustus in Zeist, 17 augustus in Bilthoven, 24 augustus in Zeist en 31 augustus in Bilthoven. De diensten beginnen alle om vijf uur. Plaatsen van

samenkomst: in Bilthoven de Juliana-kerk, Julianalaan 42 en in Zeist het gebouw van de NPB, Kerkweg 21. Gedurende de genoemde periode worden de ochtenddiensten op de normale plaats en tijden gehouden.

Greet Rietkerk

Volgens berichtgeving in het Ned. Dagblad (29 mei) moet een aantal christelijke hulpverleners Eritrea verlaten op last van de regering van het land. Onder hen bevindt zich ook de arts Greet Rietkerk, die sinds 1995 weer in het Mehreta Jesus Hospital te Ghinda werkzaam is. De hulpverleners moeten met slechts meenamen van hun persoonlijke bezittingen het land verlaten omdat de regering het land in godsdienstig opzicht zo neutraal mogelijk wil houden. De Amerikaanse interkerkelijke zendingsorganisatie Mission to the World en de Orthodox Presbyterian Church proberen bij de Eritrese regering nog een wending ten goede te bewerkstelligen. Ondertussen verblijft dokter Greet Rietkerk in Kenia, waar ze voorheen werkzaam was. Aan het einde van deze maand hoopt ze in Nederland (Heerenveen) te arriveren.

Vrouwencontactdag

De landelijke Vrouwencontactdag 1997 zal D.V. gehouden worden op *donderdag 2 oktober a.s.* in de Nieuwe Buitensociëteit te Zwolle. Het onderwerp voor die dag is: 'Omgaan met de ander'. Spreeksters: Mevr. Irene Blom-Vrijmoeth, psychologe, uit Amersfoort: 'Zie je mij?'; mevr. Jeannet Westerkamp-Stegeman, theologe, uit Houten: 'Zie ik jou wel?'; mevr. Greta Rietkerk-Riemer, medewerkster l'Abri, uit Utrecht: 'Heb ik ruimte voor jou?' De voorbereiding voor deze dag is in handen van zusters van de gemeente Zwolle II.

Onder
andere(n)

Christelijke Hogeschool Ede

Op vrijdag 20 juni houdt de afdeling Contractactiviteiten van de Christelijke Hogeschool Ede mede ter gelegenheid van de nieuwbouw 'Open Huis' met een symposium 'Kennis en markt'. Sprekers zijn: Prof.dr. B. Hövels ('Van gilde tot professionele deskundigheidsbevordering'), Ir. H. Verweij ('Contractactiviteiten als brug tussen werkveld en beroepsopleiding') en G. van der Stouw ('Dilemma's bij contractactiviteiten en nascholing'). Het symposium

wordt gehouden te Ede (Oude Kerkweg 100) van 13.00 tot 16.00 uur. Belangstellenden kunnen zich aanmelden via tel.no. (0318) 696322.

Oprichting Christelijk Academisch Netwerk

Twaalf christelijke organisaties en instellingen die werkzaam zijn op het terrein van academische studie en wetenschapsbeoefening hebben in een vergadering van 27 mei jl. tezamen de vereniging Christelijk Academisch Netwerk (CAN) opgericht. De leden van dit netwerk zijn overtuigd van het grote belang van een christelijke visie op de wetenschapsbeoefening en van de noodzaak om christen-studenten die hun weg zoeken in de grotendeels geseculariseerde wereld van de wetenschap te ondersteunen. Naarmate in het wetenschappelijk klimaat aan de rijksuniversiteiten en andere grote academische instellingen steeds minder plaats lijkt te zijn voor de inbreng van specifieke christelijke vraagstellingen, waarden en zingeving, dreigt de overdracht van christelijke wetenschappelijke inzichten in het gedrang te komen. Nu zijn weliswaar vele christenen en diverse christelijke instellingen met elan werkzaam in het wetenschappelijk onderzoek en de academische vorming, maar de behoefte aan contact, ruggesteun en onderlinge versterking wordt al meer gevoeld. Het is wenselijk een proces op gang te brengen van uitwisseling van gegevens, bespreking van problemen waarmee men geconfronteerd wordt en het delen van perspectieven die men ziet. Door een coördinatief verband te creëren tussen een aantal van deze christelijke instellingen en organisaties, die ieder zelfstandig en op eigen wijze zich op academisch niveau inzetten, zoekt het CAN de overdracht van christelijke wetenschappelijke inzichten aan een volgende generatie te bevorderen en zo goed mogelijk te waarborgen. Inmiddels zijn drie CAN-werkgroepen ingesteld:

1. 'Inventarisatie en interne communicatie'
2. 'Innovatie'
3. 'Presentatie en externe communicatie'.

Als bestuursleden zijn benoemd: prof.dr. H.G.L. Peels (Apeldoorn, voorzitter); mw. mr. M. Jongeneel-van Amerongen (Amstelveen); dhr. H. Bos (Amersfoort); mw. drs. E.J. Eland (Leiden); dr. R. Kuiper (Barneveld); drs. I.D. Haarsma (Zwolle). Als zevende bestuurslid zal een student benoemd worden, op voordracht van IFES-Nederland. Het adres van het CAN is: Chris-

telijk Academisch Netwerk, Drentse-
straat 1, 3812 EH Amersfoort.

Nieuwe ZIEZOA kinderkrant

Met een feestelijk optreden van Elly en Rikkert Zuiderveld is op 30 mei de eerste ZIEZOA-kinderkrant uitgegeven. Deze uitgave van ZOA Vluchtelingen-zorg uit Apeldoorn is speciaal gericht op kinderen in de leeftijd van de basisschool. Op deze manier komt de problematiek rondom vluchtelingen ook dicht

bij hun beleavingswereld. Zorg voor een ander en het dragen van verantwoorde-
lijkheid zijn belangrijke elementen die in dit kleurrijke blad naar voren komen. Het nieuwe blad, dat 4 maal per jaar zal verschijnen, wordt grotendeels gemaakt door vrijwilligers. Door middel van de spelletjes, tips en verhaaltjes komen kinderen in aanraking met vluchtelingen en hun vaak slechte levensomstandigheden. Het lidmaatschap kost voor kinderen minimaal f 3,00 per jaar. Op deze

manier krijgen de lezertjes de mogelijkheid het blad zelf te betalen, wat een extra stuke bewustwording geeft. Het is mogelijk om lid te worden door het bedrag over te maken op giro 550 t.n.v. ZOA-Vluchtelingen-zorg te Apeldoorn met vermelding van naam, adres en geboortedatum van het kind. Voor meer informatie: Feikje de Witt, ZOA-vrijwilliger PR-kinderclub, tel. 0548 521299 of Els Hekstra, Hoofd afd. Fondswerving en Voorlichting, tel. 055 3663339.

De Here heeft uit ons midden weggenomen onze lieve en zorgzame moeder, groot- en overgrootmoeder

TRIJNTJE VAN DER HELM-VAN DER MEI

sinds 19 juni 1987 weduwe van **Hajo Douwe van der Helm**

Geboren 15 december 1912

Overleden 15 mei 1997

Donkerbroek: A.J. van der Helm
J. Postma

Steenwijk: J.H. van der Helm
R. van der Helm-Kuipers

Steenwijk: H.D. van der Helm
M.A. van der Helm-Timmerman

Diemen: E.R. Vegter-van der Helm
J. Vegter

Joure: D.K. van der Helm
A. van der Helm-Heidinga

Kleinkinderen en achterkleinkind

Correspondentie-adres:

H.D. van der Helm, Dieptol 141, 8332 BM Steenwijk

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

*Ik heb uw gebed gehoord.
Ik heb uw tranen gezien.*

2 Koningen 20:5

Na een aantal moeizaam doorleefde jaren, nam God tot Zich, Zijn kind, onze geliefde moeder, groot- en overgrootmoeder

ITJE KNOOP-VAN TIL

sinds 18 augustus 1994 weduwe van **Harm Knoop**

Geboren 1 februari 1902

Overleden 30 mei 1997

Amstelveen: Germon Knoop
Renee Knoop-Barzilay

Groningen: Agaath de Groot-Knoop

Richmond,
(Zuid-Afrika): Rens Vonkeman-Knoop
Hans Vonkeman

Haren: Riemer Knoop
Martha Knoop-Jansma

Klein- en achterkleinkinderen

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

Correspondentie-adres:

Bilderdijklaan 28, 9721 PV Groningen

„Ik heb de goede strijd gestreden, ik heb mijn loop ten einde gebracht, ik heb het geloof behouden.”

(1 Tim. 4:7)

Met ontroering geven wij kennis van het overlijden op 23 mei jl. van onze broeder

PIETER BUIJS

op de gezegende leeftijd van 85 jaar. In dankbaarheid gedenkt de Nederlands Gereformeerde Kerk van Amsterdam-Centrum zijn trouw aan Christus en Zijn gemeente, die hij meermaals als ouderling heeft gediend en waarbij hij tot het laatst zeer betrokken is geweest.

Hij verlangde nu heen te gaan en met Christus te zijn.

Namens de Kerkenraad,
H.K. Reinbergen, praeses
Mw. W.A. de Jonge, scriba

Langs deze weg willen wij alle emeritus-, predikanten, studenten die ons in de afgelopen vakante periode van 3 jaar op enigerlei wijze van dienst zijn geweest, als nog van harte bedanken.

Namens de kerkenraad van de
Ned. Geref. Kerk Enschede-Noord

ZUID-AFRIKA va f3699

Zuid-Afrika heeft veel te bieden: natuurschoon, geschiedenis, politiek en cultuur. Zo'n land vraagt om een intensieve kennis-making. Amarant heeft drie verschillende reizen naar Zuid-Afrika: een kennismakingsreis, een kerk- en cultuurreis en een reis 'van apartheid naar vrijheid'. Alle reizen worden geleid door Zuid-Afrika-expert Nico Smith.

AMARANT
REIZEN

Amarant Reizen is een christelijke reisorganisatie met een uniek, avontuurlijk programma. De meeste deelnemers zijn tussen 25 en 45 jaar. Voor verre reizen en Variant reizen is geen leeftijdsgrens.

Stuur mij de reisgids van Amarant 1997

Naam:m/v

Adres:

PC + plaats:

Telefoonnummer:

In gefrankeerde envelop sturen naar Amarant Reizen
postbus 9349 • 3506 GH Utrecht • tel: 0346 - 212897